دەستوورێک بە دژ، نەک بۆ کورد نووسراوە.. شەرکۆ کرمانج

چەند سەعاتێک پێش ئێستا لیژنەیەک کە سەرۆکی کاتیی سووریا، ئەحمەد شەرع، ڕای سپاردبوون، دەستوورێکی کاتیی بۆ وڵاتەکە بنووسنەوە، ڕەشنووسەکیان خستە پێش شەرع و ئەویش پەسەندی کرد. ئەم دە (١٠) سەرنجە خێرایە زادەی خوێندنەوەیەکی خێرای بەشی یەکەمی دەستوورەکەیە کە لە چوار بەش و ٤٣ بەند پێکهاتووە:

یەکەم، ڕاستە ئەم دەستوورە کاتییە و بۆ ماوەیەکی ڕاگوزەرە (فەترەی ئینتیقالییە) بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەو دەقانەی لەم دەستوورە هاتوون دەبن بە بنەما بۆ دەستوورە هەمیشەییەکە.

دووەم، نابێت ئەوەمان لەبیر بچێت کە عێراق لە ١٩٥٨ و تا ٢٠٠٥، واتە بۆ ماوەی ٥٣ ساڵ، بە دەستووری کاتیی بەڕێوەچووە، بۆیە ئەگەری زۆرە کە ئەم دەستوورەش هەروا بە کاتیی بمێنێتەوە. لەبەرئەوە ناکرێت و نابێت وەک دەستوورێکی کاتیی تەماشا بکرێت.

سێیەم، ناساندنی دەوڵەتی سووریا لە ماددەی یەکەم وەک "کۆماری عەرەبیی سووری"، نیشانە و ئاماژەیەکە کە عەقڵییەت و تێگەیشتن و دیدگای دەستەبژێری نوێی سووریا گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە، بەتایبەت لە پەیوەند بە پرسی نەک هەر لە خۆنەگرتنی کورد، بەڵکوو داننەنان بە کورد.

چوارەم، جەخت کردنەوە لە یەکپارچەیی جوگرافیای سیاسی سووریا، هەر لە ماددەی یەکەم، پەیامەکە بۆ کورد، کە دەبێت گوێ بگرن ئەم سووریایە یەک پارچەیە و بەشێک لە نیشتیمان و وڵاتی ئەوە لە خۆناگرێت و بیر لە جیابوونەوە و سەربەخۆیی نەکەن، چونکە وەک دواتر جەختی لەسەر کراوەتەوە، کەس ناتوانێت "لە هیچ بەشێکی خۆش بێت".

پێنجەم، لە ماددەی دووەم، بنەماکانی دەوڵەتێکی داعشیی دادەمەزرێنێت بەوەی کە دەڵێت "دینی سەرۆککۆمار ئیسلامە". ئەمەش هەموو ئەو بانگەشانە لە گۆڕ دەنێت کە دواتر هەر لەم دەستوورە بۆی دەکرێت لەسەر هاووڵاتیبوون (المواطنة). چەمکێک کە نەک هەر جۆلانی و دەستوورنووسەکانی بۆ دژایەتیکردنی کورد و گرووپە دینیی و نەتەوەییەکانی دیکەی سووریا ماوەیەکە پێداگری لەسەر دەکەن، بەڵکوو دەستەبژێریی سەکولاری سووریش بەردەوام دەیڵێن و دەیڵێنەوە، وەک ئەوەی کە ئەوە بەس کوردە باوەڕی بە "مواتەنە" نییە. لێستنەوەی مافی بەسەرۆکبوون لە درووز و کرستییانەکان، بۆ نموونە،

ناهەقییەکی زەقە و بنەماکانی هاوەڵاتیبوون نەک هەر بنکۆڵ دەکات بەڵکوو دەیکاتە گاڵتەجاڕیی.

شەشەم، هەر لە ماددەی دووەمدا، دەستوورەکە فقهی ئیسلامیی کردووە بە، نەک هەر بنەمایەکی سەرەکی یاسادانان بەڵکوو کردوویەتی بە "بنەما سەرەکییەکە" (المصدر الرئيسي). ئەمەش تەواو دژایەتی دەکات لەگەڵ بنەماکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسی.

حەوتەم، دەستوورەکە بانگەشەی ئازادی باوەڕ دەکات و دەوڵەت پارێزراوە بەڵام دەڵێت دەوڵەت "ڕێز لە دینە ئاسمانییەکان دەگرێت"، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە تەنیا سێ دین لەو وڵاتە ڕێزلێگیراون، ئیسلام و کرستیان و جوو. لەڕاستیدا ئەمە دەکرێت دواجار بکرێت بە بنەمایەک بۆ دژایەتیکردنی دینە نائاسمانییەکان و بێدینەکان.

هەشتەم، تاکە زمان کە وەک زمانی فەرمی ناسێنراوە زمانی عەرەبییە. ئەمەش نەک هەر داننەنانە بە زمانی کوردی بەڵکوو ڕەتکردنەوەی کوردە وەک نەتەوە، یان گرووپێکی ئیتنی. ئەگەر زمانی کوردی بە فەرمی نەناسرێت ئەوە کوردی نەک هەر نابێتە زمانی کار و بازاڕ و زانست و ئەدەب و فەلسەفە بەڵکوو نابێتە زمانی خوێندن و نووسینیش. بەواتایەکی دیکە، ئەمە جۆرێکە لە یاساغکردنی زمانی کوردی، کە ڕێک دووبارەکردنەوەی هەمان سیاسەت و پراکتیزە کە سەد ساڵە لە سووریا پەیڕەو دەکرێت، هاوکات، ئەمە تێنەپەڕاندنی سووریای بەعس و دەمارگیریی و نکوڵیکردنە.

نۆیەم، کورد لە دەستوورەکە وەک نەتەوە یان گەل دانی پێدا نەنراوە تەنیا وەک "عرق" نەبێت، ئەوە ئەگەر "عرق" لە عەرەبییدا بە مانای ئیتن بێت، خۆ ئەگەر "عرق" بە مانای ڕەگەز بێت ئەوە مانای ئەوەیە کە کورد لەم دەستوورە نوێیەدا لە هیچ شوێنێک دانی پێ نەنراوە.

دەیەم، ئەم دەستوورە دوو ڕۆژ دوای ڕێککەوتنەکەی نێوان مەزڵووم عەبدی و ئەحمەد شەرع نووسراوە. ئەمەش تەنیا یەک مانای هەیە، ئەویش ئەوەیە کە شەرع، باشترە بڵێین جۆلانی، یەک زەڕە ڕێز لە واژۆکەی خۆی ناگرێت، ناکرێت و نابێت کورد متمانەی پێ بکات.

ئەوەی ئەمە لەسەرمانە گەیاندنی پەیامەکە، هیوادارین بگات.

ناساندێکی کورتی کتێبی (تۆفانی چاو)

پەندێکی کۆنی میسری هەیە دەڵێت: (گرفتێکی زۆر گەورەیە، لە ناخەوە باوەڕت وا بێت، هەموو ئەوەی بە سەرت دێن، بە هۆی چاوی پیسەوەیە، بەڵام هەرگیز نەزانی کە کەرێتیی خۆت سەبەبکارە.) ئەم پەندەی میسرییەکان جەخت لە گرینگیی فەلسەفەی بەرپرسیارێتی دەکاتەوە.

ئەوەی گرینگە بۆ مرۆڤ ئەوەیە کە پێویستە لە ئاست کارەکانی دا بەرپرسیارێتی هەڵبگرێت، بە شێوەیەکی عەقڵانی شکستەکان بۆ هۆکارەکان بگەڕێنێتەوە و هەرگیز خۆی وەک هۆکاری سەرەکی یان بەشێک لە هۆکارەکان نەدزێتەوە، هەمیشە مرۆڤێکی بەپاساو نەبێت بۆ هەموو کەوتنێک، یان خێرا بیانووی حازربەدەستی پێ نەبێت بۆ هەموو ئەنجامێکی خراپ و نەخوازراو و بەمە بەرپرسیارێتی لە شانی خۆی نەتەکێنێت، هەمیشە خەڵکی تر نەکاتە هۆکاری دۆڕان و سەرنەکەوتنی، چونکە تا مرۆڤ بەو شێوەیە بیر بکاتەوە، گۆڕانکاریی ئەرێنی لە ژیانی دا ڕوو نادات و نایەوێت ڕوو بدات.

(تۆفانی چاو) ناونیشانی کتێبێکی سێ بەرگییە، کە بریتییە لە توێژینەوەیەکی فر□□□□ند لە سەر ئاماژە و نیگا جیاجیاکانی چاو.

ئەمەی ئێستا چاپ بووە بریتییە لە بەرگی یەکەم لە ژێر ناوی (مرۆڤ و چاوپیسی) کە بە سەر چەند ناونیشانێکی جیاواز، بەڵام پەیوەست بە یەک لە حەوت بەش دا دەکرێینەوە، تێکڕای ناونیشانەکان دەیانەوێ بە دەوری ئەو بابەتە دا بسووڕێنەوە، کە ئاخۆ مرۆڤ چی لە چاوپیسی داوە و چۆن ئەمەی داهێناوە و باوەڕی پێ هێناوە، یاخود ئەم بابەتە بۆچی و چۆن سەری هەڵداوە و ب□□او بووەتەوە و درێژ بووەتەوە و چیرۆکەکانی بەردەوام بوون و لە مێژەوە تا ئەم سەردەمە هاتوون و پێ دەچێت بەردەوامیش بن.

کورتەی پلانی کتێبەکە

بە کورتی لە **بەشی یەکەم** دا، پرسیاری چاوە پیسەکان بۆ؟ بەشێنەیی دەمانخاتە بەر هۆی هەڵبژاردنی ئەم بابەتە و دەروازەیەکمان بۆ ئەو مەبەستە کردوەتەوە، لەم دەروازەیە دا ڕەخنە لەو ناوەندە ڕۆشنبیری□ گیراوە کە ئەم جۆرە باسانەی خستوەتە پەراوێزەوە و ئەو هۆکارانە ڕوون کراوەتەوە کە بۆچی نووسەران و توێژەرانی کورد بە شێوەیەکی جیدی و ئەکادیمی و زانستی بایەخ بەم جۆرە توێژینەوانە نادەن و خۆیان لە قەرەی باسکردن لەم جۆرە دیاردانە نەداوە و نادەن.

لە **بەشی دووەم** دا گەڕانەوەیەکی مێژوویی دەخەینە ڕوو، لەم گەڕانەوەیە دا ئاماژە بە بۆچوونی پەیامبەرێک و فەیلەسووفێک دەکەین، بە گەڕانەوە بۆ بۆچوونی ئەم دوانە هەوڵ دراوە ئاشنایەتییەک بە بۆچوونی ئایینی و فەلسەفی لە سەر دیاردەی چاوپیسی دروست بکرێت.

لە **بەشی سێیەمیش** دا ئاماژە بە تێڕوانینی خەڵکی ئەمڕۆ دەکەین لە بارەی ئەم دیاردەیە و تێی دا سێ کۆمەڵەمان جیا کردوەتەوە.

لە **بەشی چوارەم** دا لە ژێر ناوی چاوپیسی و دیدگای ڕۆشنبیران، باسمان لە تێڕوانین و هەڵوێستی ڕۆشنبیران و خوێندەواران کردوە لە بارەی چاوپیسییەوە، لەم بەشە دا ڕەخنە لەو دیدگا نازانستی و سەرپێییانە گیراوە کە هەندێ لە ڕۆشنبیران و نووسەران لە چیرۆك و سەرگوزشتە و نووسینە ڕۆژنامەیییە جۆراوجۆرەکانیان باسیان لە دیاردەی چاوپیسی کردوە.

لە **بەشی پێنجەم** دا چاوپیسی و دەرکەوتنی وەک باوەڕێک لە ئەدەبی کوردی دا بووەتە بابەتی توێژینەوەکە و چەندین تێکستمان لە ئەدەبی کوردی دا هەڵداوەتەوە و بوونی ئەم باوەڕەمان دۆزیوەتەوە.

لە **بەشی شەشەمیش** دا باسمان لە چاوپیسی و لێکدانەوەکانی خەڵکانی ئاسایی کردوە و ئەو تێڕوانینە سادە و ساکار و نازانستییانەی خەڵکی ئاسایی لە سەر دیاردەی چاوپیسی هەیانە، خراوەتە ڕوو، دواتر لێکدانەوە بە هۆکاری سەرهەڵدانیان کراوە، بە **بەشی حەوتەمیش** وەکوو دوایین بەشی ئەم بەرگەی کتێبەکە، دوایین قسە و کۆمەڵێک پرسیارمان لە سەر ئەم بابەتە خستووەتە ڕوو، بە چەند پرسیارێك هەوڵ دراوە پەیوەندییەك لە نێوان ئەم بەشە و بەشەکانی داهاتوو دا ببەسترێت، ئەویش بە تیشك خستنە سەر لایەنە ناڕوون و نادیارەکانی ئەم بەشە لە سەر دیاردەی چاوپیسی. پاش ئەویش پوختە و ئەنجامی بەرهەمهاتووی ئەم بەرگەمان نووسیوە و ئینجا سەرچاوەکانمان داناوە.

گرینگیی توێژینەوەکە

ئەم بابەتە کەموزۆر و بە پێی دۆخی ژیان و ئەو دەورووبەرەی مرۆڤ تێی دا دەژی، گرینگیی خۆی هەیە و لای خەڵکێکی زۆر بە هەند وەرگیراوە، ئەگەر پێشتر چیرۆکەکانی لە ناو میللەتان دا دەماودەمیان دەکرد و بڵاو دەبوونەوە و بەبایەخەوە وەردەگیران، ئەمڕۆ لەوەیش زێدەتر تێ پەڕیوە و ئەو شەپۆلە هۆشیارییەی لە پشتییەوە ڕێنماییکارانی گەشەپێدانی مرۆیی بە کتێب و نامیلکە و هۆکارەکانی ڕاگەیاندنی بینراو و بیستراو خۆراکی پێ دەدەن، لە سۆسیالمیدیا و تۆڕەکانی کۆمەڵایەتییەکانی ئینتەرنێت، بەردەوام بابەتی ئامۆژگاریی ئەوە پەخش و بڵاو دەکەنەوە: هەموو کات دوعا

بکە، نەهێنیی خۆشبەختیت بۆ چواردەورت مەکە، باسی پارە و سامانت مەکە، وێنەی منداڵەکەت و خۆشگوزەرانیت مەخەرە بەر چاو، با کەس نەزانێت چۆن دەژیت و …هتد.

نووسەری مەغریبی (ئەلئەخ ڕەشید) ئامارێکی بڵاو کردوەتەوە و دەڵێت:

(سەنتەری بیە بۆ توێژینەوە، ئامارێکی سەبارەت بە باوەڕبوون بە جادوو لە وڵاتانی ئیسلامیی بڵاو کردوەتەوە، لە توونس لە سەدا هەشتاونەی بەشداربوانی ئامارەکە باوەڕیان پێی بووە، لە مەغریبیش لە سەدا حەفتاوهەشت بووە، بە پرسی بڕوابوون بە چاوپیسی و ئێرەیی لە توونس لە سەدا نەوەت بوو، مەغریبیەکان لە سەدا هەشتا بڕوایان بە چاوی پیس هەبووە.) هەروەها نووسەر جارێکی تر لەو کتێبە دەڵێت (لە جیهانی ئیسلام دا باوەڕبوون بە چاوی پیس و جادوو کێشەیەکە لای خەڵکی و بووەتە هۆی نەمانی متمانەی نێوانیان، خەڵکێکی زۆر بڕوای وایە دراوسێکانیان هۆکاری ئەوەن کە ژنیان بۆ نایەت و ئەوان جادوویان لە کردوون، بەشێکی زۆر کچان دەڵێن جادوو هۆکاری شوونەکردن و شکستیانە لە پەیوەندیی ژن و مێردایەتیی یان سەزداریان.) ئەمانەمان تەنها وەک خاڵێکی گرینگ خستە ڕوو، دەنا لە توێژینەوەکە دا ئاماژە بە چەند خاڵێکی تری گرینگ کراوە.

هەڵە فکرییەکانی کتێبەکە لە چەند بۆچوونێکی خێرا دا

١- ئەگەر هیچ زانیارییەکمان لە بارەی شتەکەوە نەبێ، بۆ دڵنیایی زۆر زەحمەتە ئەوەی دەیڵێین ڕاستی بپێکێت یان بتوانین خۆمان لە هەڵە لا بدەین، بۆیە بەر لە هەر شتێک پێویستە ئەوە ڕابگەیەن کە زانیاریمان لە سەر ئەو بابەتە نییە، ئینجا هەوڵ بدەین تەندروستانە بیر لە بابەتەکە بکەینەوە، بە ئەوەی بابەتەکە لە کێشەکی ناڕەخنەیی و وەک ڕاستیی ڕەها دەرنەکەوێت، ئەمە کە تەنها بە زانیارییە پێشینەییەکان و بڕیاری پێشوەخت لە شتەکان دەدوێین، دەبێ بزانین ئەوە تەنها هەستکردنەوە بە بوونی ئەو دیاردانە نەک بیرکردنەوە لێیان.

٢- ئەوە ئەمە نیین تەنها کە سەیری دیاردەکان دەکەین و دەخوازین بیریان لێ بکەینەوە و بڕیاریان لە بارەوە بدەین، بەڵکوو ئەمە خۆیشمان لە ناو دیاردەکان داین، بۆیە بیرکردنەوە لێیان، واتە بیرکردنەوە لە خۆیشمان. بیرکردنەوەیش لە خۆمان ئیمکانی گەڕینی جیهان باشتر دەکات. ئەو دیاردەیەی لێرە دا لێی دەدوێین تەنها بابەتێک نییە بۆ بیرکردنەوە و گەڕینی سەنگ و فەهمەکەی، بەڵکوو بەر لەوە ئەو بابەتە خۆی کاریگەریی لە سەرمان هەبووە و نیگای گەڕیوین. ئەوە تەنها ئەمە نیین بایەخ بە دیاردەکان دەدەین،

بەڵکوو ئەوە ئەوانیش فیشار لە بینین و ڕوانینمان دەکەن.

٣- ڕەنگە هۆکاری ئەوەی کە ناتوانین تەندروستانە و جیدی بیر لە دیاردەیەک بکەینەوە، ئەوە بێت کە هێندە لەو دیاردەیەوە نزیکین کە ئێمە لە ناوی دا تواوینەتەوە، یان هێندە نزیکین کە ئیتر هەستی پێ ناکەین، ئەم هەستپێنەکردنە هەستی ئاشنایەتیی تەواوەتییە کە کردوویەتی بە بەشێک لە خۆمان و ئیتر بۆ ئێمە شتێکی نامۆ نییە، کە نامۆ نییە واتە سەرساممان ناکات و شتێکی تێ دا نییە تووشی شۆکمان بکات و ڕامان بچڵەکێنێت، کە ئەوەیش نەبوو ئەوا ئەو بابەتە بەتەواوی بۆمان جێگەی بایەخ و گرینگیدان نابێت و پرسیاری لە بارەوە ناکەین، هەر وەک چۆن مرۆڤ پرسیار لە بارەی زۆر ئاشناکانی خۆیەوە ناکات.

کتێبی (تۆفانی چاو) توێژینەوەیەکی فرەڕەهەند لە سەر ئاماژە و نیگا جیاجیاکانی چاو، زنجیرەی ١٠٥ی کتێبە چاپکراوەکانی ناوەندی کولتووری بۆ چالاکیی ئەدەبیی و فەرهەنگی لە شاری هەولێر و بەپشتیوانیی د.هەڤاڵ ئەبووبەکر پارێزگاری سلێمانی، ساڵی ٢٠٢٥ کە دووتوێی ٣٢٧ لاپەڕەی قەبارە مامناوەند دا چاپ کراوە.

بەچی خوێندەواریی میدیایی؟..
ئاراس سەعید

“پێویستمان بەم هەموو زانیاریە نەبوو، ئەمە لەناوەڕاستی زەریایەکدا خەریکین نوقم دەبین؛لە زانیاری…”
Marguerite Duras
L’ amant de la Chine du Nord

پێشەکی

مرۆڤی ئەم سەردەمە بەوە لە مرۆڤی سەردەمەکەی پێش خۆی جیادەکرێتەوە کە لە ناوتۆڕێکی ئاڵۆزی تەکنیکدا دەژی. قۆناغی ئەمڕۆی مرۆقایەتی قۆناغی دوای دەرکەوتنی میدیای نوێی و سەردەمی تەقینەوەی زانیارییەکانە، قۆناغێکە تێیدا میدیا خۆی لکاندووە بەکۆی کۆمەڵگەیی مۆدێرنەوە و هاوکات وەکوو عەمباری زانیاری و زمان حاڵی سەردەمەکەش دەردەکەوێت. هەر بۆیە چەمکی خوێندەواری لە ئێستادا زۆر لە مانا تەقلیدییەکەی فراوانترە کە تەنها لە توانای خوێندنەوە و نووسین و بڕوانامەیەک کوورت دەکرایەوە. لە دوونیای ئەمڕۆدا چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ تەکنەلۆژیا و میدیای نوێ و کارامەیی لە درووست بەکارهێنانی کارامەیییەکە و ئەگەر کەسێک نەزانێت چۆن مامەڵەی درووست لەگەڵ میدیا بکات ئەوا بە نەخوێندەوار دادەنرێت. لە جیهانێکدا کە ڕۆژانە ڕووبەڕووی لێشاوی گەورەی زانیاری دەبینەوە، یان وەک ئەوەی مارگرێت دیوراس ئەڵێت: “ئەمە لەناوەڕاستی زەریایەک لە زانیاری خەریکین نوقم دەبین” جا بۆ ئەوەی فێری مەلەوانی ببین و نەخنکێین، خوێنەواری میدیایی کارامەییەکی جەوهەرییە.

با نموونەیەک بهێنینەوە، وابیهێنە بەرچاوت لە بازاڕێکی گەورەی قەرەباڵغدایت کە هەموو جۆرە کاڵایەک بە مارکە و کوالێتی و نرخی جیاوازەوە نمایش دەکرێت. بۆ ئەوەی باشترین کاڵا هەڵبژێریت، پێویستە کوالیتی کاڵاکان بناسیتەوە و نرخەکان بەراورد بکەیت و متمانەت بە ڕیکلامەکانی فرۆشیارەکان نەبێت. لەجیهانێکدا میدیا بووە بەپێویستییەک و تەکنەلۆژیا بەشێکە لە ژیان، هەر لە منداڵان و هەرزەکاران و گەورەساڵانەوە کاتێکی زۆر بە شێوەی ئۆنلاین و لەبەردەم شاشەکاندا بەسەر دەبەن و زانیاری لێوە وەردەگرن و بەر پەیام و کاریگەرییە نەرێنییەکانی دەکەون، کە کاریگەری لەسەر عەقڵ و تەندرووستی جەستەیی و دەروونیان هەیە و ڕێگرە لەوەی ببنە

هاووڵاتی هۆشیار و ڕۆشنبیر، خوێندەواری میدیایی بەتەواوی هەمان ئەو کارامەییە کە لەنموونەی بازاڕیکردنەکەدا پێویستمانە.
ڕەنگە بەسەر هەمووماندا هاتبێت کە لە کاتی گەڕان بە هەواڵێک لە سایت و پەیجەکانی هەواڵ یان تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، تووشی هەواڵی سەیر و سەمەرە یان تەنانەت هەواڵی ناڕاست بووین و بڵاومان کردۆتەوە بەبێ ئەوەی وردبینیمان بە کردبێت و بزانین کە لەبنەمادا ئەو هەوڵە ڕاستە یان ناڕاستە، بەڵام دوای ماوەیەک بۆمان دەرکەوتووە کە هەواڵەکە لە دەنگۆیەک زیاتر هیچی تر نییە! ئەمە تاکتیکی تۆڕەکانی سۆشیال میدیا و بەشێک لە دەزگاکانی ڕاگەیاندنە، کە بەپێی ئامانج و مەبەستی خۆیان ناوەڕۆک دەشێوێنن و واقیع لەقاڵب دەدەن و بڵاوی دەکەنەوە، هەر بۆیە گەربمانەوێت لە ڕاستی یان ناڕاستی هەواڵ و زانیارییەکان تێبگەین، دەبێت خوێندەواری میدیاییمان هەبێت.

خوێندەواریی میدیایی چییە؟

“بە لەناوبردنی کۆمەڵگایەک، سود لە یەک ڕێوشی سادە وەربگرن: سەرەتا دەستیان لەکتێب دووربخەنەوە، دواتر سەریان ڕۆبنەنە ناو تەلەفزیۆنەوە”
کارل پۆپەر

خوێندەواریی میدیایی / Media Literacy دیدێکی ناسێنی/ مەعریفیی و ڕەخنەگرانەیە کە یارمەتیمان دەدات لە ناسین و شیکردنەوە و ڕاڤەکردنی پەیامە میدیاییە جۆربەجۆرەکان. هەموو بەرهەمەکی میدیایی بە ئامانجێک بڵاودەکرێتەوە، لە دونیای ئەمڕۆدا نەخوێندەوارەکان زۆر بە ئاسانی دەبنە نێچیری دەزگاکانی ڕاگەیاندن و تەنها ئەوانەی خوێندەواری میدیاییان هەیە دەتوانن پەیامە ئاڵۆزەکان ڕاڤەبکەن و ئامانجە شاراوەکانی پشت پەیامێک بدۆزنەوە کە لە ناوەڕۆکی تەلەفزیۆن، ڕادیۆ، ڕۆژنامە، گۆڤار، کتێب، ڕیکلام، تابلۆی بازرگانی، ئینتەرنێت و میدیای نوێیدا هاتووە. بەکوردی و پوختی، خوێندەواری میدیا، توانای شیکردنەوە و ڕەخنەکردنی زیرەکانەی پەیامەکانی میدیایە، کارامەییەکە یارمەتیمان دەدات لە ناسینەوەی هەواڵ و زانیاری ساختە و تێگەیشتن لە مەبەست و نیازە شاراوەکان لە دەقی پەیامەکدا. بەزۆری میدیا بەدوای ئەوەدا دەگەڕێت کاریگەری ناڕاستەوخۆی هەبێت و هۆکاری ناردنی پەیامەکە و ئامانجەکانی بشارێتەوە.

میدیا ناسی

میدیا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە دونیای ئەمڕۆدا. ئەمە لە ڕێگەی

میدیاوە دەستمان بە زانیاری دەگات و پەیوەندیمان لەگەڵ جیهانی دەوروبەرمان دەبەستین. ئایا تائێستا بیرت لەوە کردۆتەوە کە جۆرە جیاوازەکانی میدیا چین و چۆن کاریگەریی لەسەر ئێمە بەجێدەهێڵن؟ میدیای مۆدێرن چ لێکچوون و جیاوازییەکی لەگەڵ میدیای تەقلیدی وەک ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفزیۆن هەیە؟ هەرچەندە میدیا لە سەردەمی کۆنەوە بە شێوەی جۆراوجۆر بۆ ئاگادارکردنەوەی خەڵک لە هەواڵەکانی ڕۆژ بوونی هەبووە، بەڵام ئەمڕۆ میدیا ئیمتیازاتی تایبەتی بەدەستهیناوە و ڕۆڵی سەرەکی لە داڕشتنی ناسنامە و کەسایەتی مرۆڤدا هەیە.

بۆ نموونە/ تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک وەربگرین، ئەم تۆڕە زانیاری و ئارەزووەکانت وەردەگرێت و بە بەکارهینانی زیرەکی دەستکرد شیکاریان دەکات و هەوڵدەدات بۆ ماوەیەکی زۆر سەرقاڵت بکات. ئەم پلاتفۆرمە بە شێوەیەک دروست کراوە کە ئالوودە بێت لەگەڵیدا، کاتێک دەچیتە ناو ئەم ئەپەوە، کۆتایی بە زانیاری و ناوەڕۆکی نوێ نایەت. بینینی هەر پۆستێکی نوێ یان شوێنکەوتنی هەر لاپەڕەیەکی نوێ پەنجەرەیەکی نوێ لە ناو□□ک□ت بۆ دەکاتەوە، وە چیرۆکەکە کۆتایی نایەت کاتێک ئەم ئەپە دادەخەیت، ئاگادارکردنەوەکانی ڕات دەکێشنەوە کاتێک شتێکی نو□ ب□□اودەبێتەوە، بۆ ئەوەی لەدەستت نەچێت!

وەزیفەی میدیا سەرنجڕاکێشان و ئالوودەکردنە. هەموو دەزگایەکی ڕاگەیاندن و هەموو تۆڕێک هەوڵدەدات سەرنجی زیاتر ڕابکێشێت لە شەڕی س□□رنجدان. هەربۆیە هۆشیاری و تێگەیشتنمان لەم تایبەتمەندییەی میدیا هەنگاوێک بەرەو پێشەوەمان دەبات.

تایبەتمەندییەکی دیکەی میدیا توانای قایلاندن و ئاراستەکردنی شێوازی بیرکردنەوەی خەڵکە. لێرەدا دەبێت ئاگاداری ئەوە بین کە میدیا چ تەکنیکێک بەکاردەهێنێت بۆ ڕازیکردنی بینەر. چۆن دەتوانن بیرۆکەیەک یان باوەڕێکی درۆینە وەکوو ڕاستی دەربخەن؟

لەم نێوەندەدا، نابێت چاوپۆشی لە تایبەتمەندییە ئەرێنییەکانی میدیا بک□ی□ن، وەکو بازرگانی ئۆنلای□ن، پەیوەندیکردن لەگەڵ هاوڕێکانت لە دوورەوە و تەنانەت دۆزینەوەی هاوڕێ کۆنەکان، فێربوونی کارامەیی نوێ، پێدانی زانیاری و ب□□اوکردنەوەی پەیامی هوشیاری هتد. ئەم ئەرکە ئەرێنیی□ و گشتگیرانەی میدیا نهێنی دەسەڵاتی کەیەتی. لە جیهانی مۆدێرندا میدیا هێزی سەرد□مک□یە و بە هیچ شێوەیەک ناتوانرێت بسڕدرێتەوە و هەروەها ناشتوانرێت پشتگوێ بخرێت.

لەودیو پەنجەرە جادووییەکەوە

تەلەفزیۆن بۆ ئەمە لە منداڵیدا وەک پەنجەرەیەکی جادوویی دەردەکەوێت کە مرۆڤە بچووکەکانی تێدا دەژیان. بەڵام وا دیارە لەگەڵ گەورەبوونی منداڵان و گەیشتن بە تەمەنی دوو ساڵی، دەست دەکەن بە تێگەیشتن لە تەلەفزیۆن وەک میدیایەک. وردە وردە و لە نێوان تەمەنی سێ بۆ پێنج ساڵیدا، جیاکارییەکانی نێوان تەلەفزیۆن و ژیانی ڕاستەقینە زیاتر نەرم و نیان دەبن. ھەروەک چۆن منداڵانی بچووک پێیان وایە کە ھەموو ئەوەی لە تەلەفزیۆنەکان نمایش دەکرێن ڕاستەقینەن، منداڵانی کەمێک گەورەتر ڕەنگە تەواو پێچەوانەکەی بیربکەنەوە. لە دەوروبەری تەمەنی پێنج ساڵیدا، منداڵان بە گشتی کاردانەوەی بەرچاوتر نیشان دەدەن، ئەمەش ئاماژەیە بە ئەوەی کە تەلەفزیۆن ھەندێکجار ڕاستەقینە و ھەندێکجاریش نا. منداڵان لە تەمەنی ناوەڕاستی منداڵیدا (لە تەمەنی ھەشت بۆ نۆ ساڵان) زیاتر ئاگاداری پاڵنەرەکانی بەرھەمھێنەرانی تەلەفزیۆن دەبن و لە ڕاستیدا تاڕادەیەک گومانیان لێدەبێت. ئەمە بۆ دوونیای ئەمڕۆش ھەمان شتە، بۆ ئەوانەی خوێنەواری میدیایان نییە وادەزانن ئەوەی لەشاشەکەوە بەری دەکەوێت ڕاستەقینە، ئەمە جادووی شاشەیە، بەڵام ئەوانەی خوێنەواری میدیاییان ھەیە توانایی کەشفکردن و خالیکردنەوەی جادووی شاشەکەیان ھەیە و دنیای دەرەوەی شاشەکە وەک خۆی دەبینن.

شاشە و جیھانی سێبەرەکان

یەکێک لەسەرەنجڕاکێشترین چیرۆکی ئەدەبیاتی فەلسەفەی ڕۆژئاوا (متیافۆڕی ئەشکەوت)ی (پلاتۆن)ە، کە ھەزاران ساڵ پێش لە دایکبوونی پێشکەوتووترین و بەربڵاوترین فۆڕمەکانی تەکنەلۆژیا خراوەتەڕوو، بەدوان لەسەر سیستەمی دووانەی بەھاکان و بێبەھاکردنی جیھانی زەمینی و توخمە دیارەکانی. ھەزاران ساڵ بەر لە پەیدابوونی دنیای شاشە و فەزای ڤەرچواڵ، ئەفلاتوون، ئەو ڕەخنەیەی ئاڕاستەی شاعیر و نیگارکێشەکان کرد، کە زۆر بەلێھاتوویی لاسایی حەقیقەتیان دەکردەوە و سەرلێشێواویان لە نێوان واقیع و خەیاڵدا دروست دەکرد.

پلاتۆن، لە کتێبی حەوتەمی کۆماردا گریمانەی ئەشکەوتێک دەکات و دەنووسێت: وای دابنێ کۆمەڵێک کەس لەنێو ئەشکەوتێکدا دەژین، دەرگای ئەشکەوتە لەسەرەوەیە و لەوانەوە دوورە، دەرگاکەش ھێندەی پانیی ئەشکەوتەکەیە و ڕووناکی لەوێوە بۆ نێو ئەشکەوتەکە دەگات. ئەو کۆمەڵە مرۆڤە لە منداڵییەوە لەوێ دانراون، مل و پێیان بە زنجیر بەستراوەتەوە و ناتوانن ئاوڕ بدەنەوە. ڕوناکیش بۆ نێو ئەشکەوتەکە لە ئاگرێکەوە دێت کە لە پشتیانەوە ھەڵکراوە. لەنێوان ئەوان و ئاگرەکەدا ڕێڕەوێکی درێژ ھەیە. وای دابنێ لەبەردەم ئەو

ڕاڕەوەدا، وەکوو چیغی بەردەم شانۆی بووکەشووشە بە هەڵسوڕانی بووکەڵەکان، دیوارێکی نزم هەڵچنراوە. وای دابنێ هەندێک کەس لەودیو دیوارەکەوە پەیکەری مرۆڤ یان ئاژەڵیان بەکۆڵەوەیە و لە بەرد و تەختە و شتی دیکە داتاشراون و هاتووچۆ دەکەن. هەندێکیان دەدوێن و هەندێکی دیکەیان بێدەنگن. ئەوەی پلاتۆ باسی دەکات سەیرە، کەسانی نێو ئەشکەوتەکەش سەیرن. ئەوان لە ئێمە دەچن. ئایا بێجگە لە سێبەری خۆیان و ئەوانی دیکە، کە لە ڕووناکی ئاگرەکە لەسەر دیوارەکەی بەردەمیان دەریدەخات، هیچی دیکە دەبینن؟ ئەگەر نەتوانن ئاوڕبدەنەوە چۆن دەبینن؟ ئەی لەبارەی ئەو بابەتەوە، کە تەنیا سێبەرەکانیان دەردەکەون؟ ئەگەر لەگەڵ یەکدا دوان، لەم باوەڕەدا نیت تەنیا ناوی ئەو شتانە بزانن، کە لەسەر دیوار، سێبەرەکەی دەبینن؟ ئەگەر ئەشکەوتەکە دەنگ بداتەوە، لەو باوەڕەدانیت کە لەگەڵ دەنگدانەوەکەدا سێبەرێک ببینن، وا هەست دەکەن دەنگەکە لە سێبەرەکەوە دەرچووە؟ کەوابوو بە کەسانی نێو ئەشکەوتەکە ڕاستی بێجگە لە سێبەرەکانی بەردیوارەکەی بەردەمیان هیچی دیکە نییە[ئەفلاتوون، کۆمار، بەشی حەوتەم، و/محەمەد کەمال، ل 229].

دەکرێت دوونیای شاشە، بە میتافۆری ئەشکەوت بچوێنین، دەرگیربوون بە فەزای شاشە پشتکردنە لە حەقیقەت و ڕووکردنە شاشە، ڕووکردنە لە دیوارەکانی ناوەوەی ئەشکەوت. دنیای شاشە وەکوو دەگمەکانی ئەشکەوت فریودەرە و هەمان تەکنیکی هەیە، سەرەتا وا هەست دەکەین ئەوەی دەیبینین ڕاستەقینەیە، ئەو دەنگانەی لە شتەکانەوە دەردەچن هەمان دەنگی وێنەکانە، بەڵام لە بنەمادا ئەوەی دەیبینین سێبەری شتەکانە لە دنیای شاشەدا. پیشەسازی لەبەرگرتنەوە بەو شێوەیە واقیع لەقاڵبدەدات کە خۆی دەیەوێت، ئەوەی بەریدەکەوین فۆڕمێکی بە ناوەڕۆکە، کە لە بنەمادا جەوهەر و واقیعی شتێکی دیکەیە. بەدیدی پلاتۆن لەبەرگرتنەوە حەقیقەت نییە و نابێتە حەقیقەتیش. لەڕێگەی سێبەری درەختەوە، ناتوانین درەخت بناسین، ئەوانەی لە ئەشکەوتەکدا نیشتەجێن، تەنیا لەڕێگەی سێبەری درەختەوە، درەخت دەناسن، بەڵام درەخت شتێکی دیکەیە. چەمکێک کە داهێنانەکەی مانا وەردەگرێت بە پێچەوانەی جەوهەرەکەوە کە پێشتر بوونی هەیە. فەزای شاشە هاومانایە لەگەڵ هەریەک لەو دەستەواژەی (درەزنەکان، نمایشکارە بووکەڵەییەکان، سۆفیستەکان و وەهمگەرەکان) هەموو ئەوانەی لە کتێبی پێنجەمی (کۆمار)دا ئیدانەکراون، کە بە هەمان شێوەی شاعیران و دروستکەرانی دیکەی وێنە کە واقیع ساختە دەکات و بەو هۆیەوە پەردە لەسەر ڕاستییەکان دادەپۆشێت. وەکوو ئەوەی “سۆلین برایەن” دەڵێت: “ئەگەر فەزای شاشە لەسەردەمی پلاتۆندا هەبووایە، بێگومان لە شاری ئایدیاڵی (فەیلەسوف_شا) قەدەغە دەکرا. چاپەمەنی و

تەلەفزیۆن و سایتەکانی ئینتەرنێت چی دەکەن، جگە لە دووبارەکردنەوە و لەبەرگرتنەوەی ڕووداوەکان و نوێنەرایەتیکردنیان لە فەزای شاشەدا.

ڕۆ جەهانی زوانی ئەڎایی جە گردلایەو پیرۆز بۆ – موختار کەریمی

– تەکزوانی جە دنیاو ئارۆینە دیاردەوی دەگمەن و ناسرووشتین
–فرەزوانی بەڵام جە گرد وەڵاتەوەنە دیاردەوی باو و سرووشتین

– یونسکۆ: وانای و پەروەردە بە زوانی ئەڎایی مافەوی فەرهەنگی و بنەڕەتی ئانزانی

–لاوازی پێوەنەی زوانی بەینوو ئەڎا و تاتەی و زاڕۆی پێوەنەیەکاتەری لاوازتەر و کێشەکاتەری قووڵتەر کەرۆ و بە بە هۆکاروو جە یە نەیاوایەنە و تەنانەت جە یە بەیای

بیس و یەهەموو مانگەو فەبروارو ئیمساڵی(21.02.2025) پا منیەیمە دلێ بیس وپەنجەمین(25) ساڵەو دیاری کەردەی ڕۆ جەهانی زوانی ئەڎاییە جە لاو یونسکۆیەو.
ئیمساڵیچ جە باروودۆخەوەنە ملمۆ پیرای ڕۆ جەهانی زوانی ئەڎاییەو کە هەرپاسە هەزاران زوانە جە پانایی دنیاینە هەڕەشەی نەمەنەیشا وەنە کریۆ و یان ڕۆ بە ڕۆ کزی ملا. یونسکۆیچ پی ئەرکیە هەرستەن و گرد ساڵێ چی ڕۆنە بە مەراسمێ جەراوجەرە دەسەڵاتدارە گردوو وەڵاتاو دنیای و هەرپاسە ویروەای گردی هۆشیار کەرۆ کە ڕێز جە گردوو ئی زوانو گێریۆ، ئەمکاناتوو گەشەیشا پەی فەراهەم کریۆ، جە یاساو بنەڕەتی گرد وەڵاتەوەنە بەڕەسمی بشناسیا و وزیا ویەروو وانای و پەروەردەو ئا وەڵاتا.
یونسکۆ نە تەنیا وانای و پەروەردە بە زوانی ئەڎایی بە مافەوی بنەڕەتی ئانزانی مزانۆ، بەڵکو گرد زوانەو بە سەروەت و سامانی فەرهەنگی گردوو کۆمەڵگاو ئانزانیەتی مزانۆ و فەتیای هەر زوانێو

ب□ خ□سار□ت□وی ق□ر□بوو ن□کریا م□زان□ پ□ی گ□ردوو ک□م□□گاو ئانزانی□تی. هامکات چ□نی ئان□ی□ گ□ش ن□□ای و یا و□رت□سک ک□رد□ی□و ه□ر زوان□و ج□ لاو ه□ر د□س□□ات□و□ ک□ ب□، ب□ تاوان□ م□□ش ق□□□م. ئ□ی تاوان□ ج□ یاسا میاد□و□□تی□کان□ ب□ نام□ تاوان□و زوانکوشی(لینگوساید)ی، پیس□و تاوانی□ دژ ب□ ماف□ بن□□□تی□کاو مافوو ئانزانی ئیدان□ کری□ و بکراو ئی تاوان□ ئ□ش□ دریا ب□ دادگاو پاش□لک□راو مافوو ئانزانی.

مافی زوانی ب□ش□و□ن ج□ ماف□ ف□ره□نگی□کاو ئانزانی. ماف□ ف□ره□نگی□کاو ئانزانیچ ب□ش□و□ن□ ج□ ماف□ بن□□□تی□کاو ئانزانی. مافوو ئانزانی سنوور نم□شناس□، پ□ی گ□ردک□سی ج□ ه□ری□گی□ن□ ک□ ب□ ه□ن□ و مش□ با. ئی مافا ج□ ی□ی جیا نم□کریاو□ و ت□مامک□ر□ ی□ترینی□ن□. ئی مافا ئ□گ□ر پ□ی□□و کریا و کرد□و□شا ش□نیو□ ب□، با ب□ ه□کاروو گ□ش□و گردلای□ن□و ئانزانی و ه□رپاس□ گ□ش□و گل□رگ□ی. یونسک□ و□ش ج□ ماد□و پ□نجوو(5) یاساو ماف□ ف□ره□نگی□کاو و□ش□ن□ ئی مافش□ پ□س□و ماف□وی بن□□□تی ئانزانی ب□ □□سمی ئ□شناسان. ئی ماف□ ه□ر پاس□ ج□ ماد□و 27 و جا□نام□و گ□ردوونی ماف□کاو ئانزانی□ن□ و ج□ ماد□ 13 و 15و پ□یماننام□و میان□ت□و□ی ماف□ ف□ره□نگی و ئابووری و ک□م□□اتی□کان□ ک□ س□ر ب□ ن□ت□و□ی□گ□رت□کان، ب□ دوور و در□ژی باسش س□ر□و کریان و ب□ □□سمی ئ□شناسیان.

چا پ□یماننام□ن□ پاگ□ری س□روو ئان□یر□ کریان ک□ مش□ گرد ئانزان□و ئ□مکانوو ئان□یش□ ب□ ب□ زوان□و ک□ ی□ه□م جار ف□رش بی□ن، ح□ز و ئار□زو□کاش ب□روز□ و ه□ر پا زوانی□ تا ئاست□وی ب□رز ج□ ف□رگ□ پل□ب□رز□کان□ بوان□ و پ□رو□رد□ کری□. جیا چان□ی□ مش□ ئیزن و ئ□مکاناتوو ئان□یچش□ ب□ ف□ره□نگ□ک□ش و و□بی□یش(هویت) ب□ گردی پار□زن□ و داب و ن□ر□ت□کاش پا ج□ر□ ک□ و□ش گ□ر□کش□ن، پ□ی□□و ک□ر□ و پار□زن□شا. لای□ن□کا ت□ریچ، ب□ تایب□ت د□س□□ات، ئ□رکشان□ ک□ □□زش و□ن□ گ□را.

زوانی ئ□□ایی ن□ت□نیا ب□ش□وی گرینگ ج□ و□بی□ی(هویت) ئانزانین و گرینگت□رین ئامرازوو پ□و□ن□ین، ب□□کوو د□ور□وی س□ر□کی وین□ ج□ و□گونجنای ئانزانی ج□ گردوو وی□ر□کاو ژیوای □وان□یش□ن□ و دل□ ک□م□□گاین□، ب□ تایب□ت ج□ وی□روو پ□رو□رد□ی و ف□رک□رد□ین□ ک□ ب□ ئای□ند□و ن□و□ی تاز□یو□ گر□ دری□.

مادام ئ□م□ باسوو پار□زنای زوانی ئ□□ایی پ□ی گردوو وقس□پ□ن□ک□راو گردوو ئی زوانا ک□رم□ و هامکات د□ان منی□یم□ ب□ بی□ی فر□زوانی ج□ گردوو و□□اتاو دنیانین□ مش□ د□انیچ بنی□یم□ ب□ ب□□سمی ئ□شناسای گردوو ئی زوانار□ پا□وو ی□ترینی□ن□. ج□ دنیاو ئار□ی□ن□ ب□ تایب□ت ک□ ب□ س□رد□موو گل□بالیزمی ئ□شناسیان، ف□ربی□ی چن زوانا

ئاسانکاری کەرۆ پەی وەڵکەوتەی ئانزانی، سەرکەوتەی جە ویەرو فێربیەی و شارەزایی پێشەیی و هەرپاسە جە یەئەنەیاوای فەرهەنگە جیاوازەکاو کۆمەڵگاو ئانزانیەتی. بەڵام پەی ئانەیە کە ئانزان بتاوۆ زوانەوەتەر فێر بۆ، کە پێیوازوو کۆمەڵگاو ئاورۆین، مشۆ وەڵێ جە گردچیەنە زوانی ئەڵایی وەش فێر بۆ و هەر پا زوانیە پەروەردە کریۆ. چوون فێربیەی زوانی ئەڵایی یەهەمین پلەکانیەنە پەی فێربیەی زوانی دووهەم و یەرەم و....

ڤیزگەرتەی و پارێزنای زوانی ئەڵایی نەتەنیا جە وڵاتوو خودوو ئانزانیەنە بەڵکوو جە بەروو وڵاتیچەنە ئەرکوو دەسەڵاتی و گرووپە کۆمەڵایەتیەکاترین، چوون هەر پا جۆرە کە باسما کەرد، مافی زوانی مافەوی بنەڕەتی ئانزانین و مافوو ئانزانیچ سنوور نمەشناسۆ. بۆ چەپوانەو وڵاتە دیکتاتۆر و داگیرکەرەکاو وڵاتوو ئێمە، جە بەشەوە فرەو وڵاتە ئوروپاییەکانە دەان نریان بە فێربیەی زوانی ئەڵایی جە پاڵوو وانای و پەروەردەی بە زوانی ڕەسمی و ئیداری ئا وڵاتانە.

پەی نموونەی کۆمیسیۆنوو مافوو زانەڵا سەر بە پارلەمانوو ئاڵمانی جە ساڵەو 2006ی، کە ساڵەو ڤێزگەرتەی جە زوانی ئەڵایی بۆ چە ئاستوو جیهانیەنە، بەیاننامەوەش وڵاو کەردەو کە بە کورتی پی جۆرە ڕانمایی وەرپەرسا کەرە:

"فێربیەی زوانی بە گردی پەی کۆچەرەکا جە وڵاتی نیشتەجێنە ڕا پەی وەگونجنای چا وڵاتەنە واز کەرۆ. فێربیەی زوانوو وڵاتی نیشتەجێچ کاتێو بە سەرکەوتەیی بە ئەنجام یاوۆ کە زاڕۆڵەی کۆچەر هەم زوانی ئەڵاییش و هەم زوانوو ئا وڵاتیە بە باشی فێر بیەبۆ. پەی یاوای پی ئامانجیە مشۆ ئامادەکاری پێواز هەم جە دەورانوو باخچەو ساوایا و هەم جە فێرگەکانە ئامادەکاری پێواز بۆ هامکاری ئەڵاو تاتەو زاڕۆڵە کۆچەرەکا کریۆ. پیجۆرە فرەزوانی بە شێوازەوی ئەرێنی سەرگنۆ و بۆ بە هەکاروو دەوڵەمەندەی فەرهەنگی و هەرپاسە سەرکەوتەیی پێشەیی هەم پەی زاڕۆڵەی و هەم پەی دەولەمەندەی کۆمەڵگەی".

ئەرکوو ئەڵاو تاتەین کە هەم جە مەحاڵێ غەیرە هەورامیەکاو دەڵێ وڵاتیەنە و هەم جە بەروو وڵاتیەنە بە زوانی ئەڵایی چێنی زاڕۆڵەکاشا قسە کەرا. پی جۆرە زاڕۆڵە هەم زوانی ئەڵاییش کە بنەماو فێربیەی زوانی دووهەمینە و هەم زوانی دووهەم کە کرۆڵەوو وەگونجنایین بە باشی فێر بۆ. جیا چانەیە پەیوەندەی زاڕۆڵەی جە هەندەرانەنە لاواز نمەبۆ ئەگەر پەیوەندەی زوانی ئەڵا و تاتەی و زاڕۆڵەی

لاواز نەبە. ئەگەر زارۆ زوانی ئەڵایش بە باشی فێر نەبیەبە و ئەڵاو تاتەیچ زوانوو وەڵاتی مەمانداری بە باشی فێرە نەبیەبا، ئیتر پەیوەنەی زوانی زارۆی و ئەڵاو تاتەیچ لاواز بۆ و کێشەو پەیوەنەی و جۆیەئەنیاوای دروس بۆ.

جە ئاسیەنە نە تەنیا کێشەو ئەنیاوای بێکوو کێشەو بەروەستەی هەست و سۆزیچ(عاطفی)
بەینشانە دروس بۆ. نموونە فرەنی کە جە ئورووپانە کێشەو ئەڵا و تاتەی کەچەری چەنی زارۆکاشا قووڵتەرە باوە و تەنانەت زارۆکا زووتەر ئەڵاوتاتەیشا مازا جیا. تاقیکریە فری سەڵەمنانشا کە داخەکەم یە چا کێشا کێشەی زوانین بەینو ئەڵا و تاتەی و زارۆینە. فرە جارە زارۆکا باسشا کەردەن کە ئەڵاو تاتەما نمەیاوانە و ئینای ئاستەوی وارتەرەو. دیارەن مەخسەدشا ئانەن کە ئایشا مانـاو دیاردەکا و زانیاریەکاتەری بە زوانوو وەڵاتی نیشتەجێ فێرە بیەنە و ماناو ئی دیاردا بە زوانی ئەڵایشا نمەزانا. ئەڵا وتاتەیچ بە چەپوانە ئایشا ماناکا بە زوانی ئەڵایی وەشا فێرە بێنە و کەمتەر تاوا بە زوانو ئا وەڵاتیە مەخسەدوو وەشا بەروزا. ئەڵبەتە کێشە تەریچ هەنی، پەسەو کێشەی فەرهەنگی و کێشەو پەروەردەی و داب و نەریتی و…. کە ئینە وەش باسەوتەرەن.

موختار کەریمی– ئاڵمان 21.02.2025

ئاپەیزم لە خاکی کەتایدا!.. حەمید تەقوایی.. وەرگەرانی لە فارسیەوە: کاوە عومەر

‎

گفتوگەی بڵاوکراوەی ئەنتەرناسیۆنال

ئینتەرناسیۆنال: بەچەون و بەیارەکانی ئەم دوایییەی ئەجەلان مشتومڕێکی زۆری لە نەو خۆک و بەتایبەت هەزە سیاسییەکاندا دروست

کردوە. بە بەچونی ئێوە بە کەی گشتی ئەو هەڵومەرجانە چیبون کە بوونە هۆی هەڵوەستەکانی ئەم دواییەی ئەجالان؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من هەڵوەستەکانی ئەم دواییەی ئەجالان درێژکراوەی لۆژیکیانەی ئەو تیۆری و باوەڕانەیە کە ٢٠ ساڵ لەمەوبەر خستیەڕوو کە بە ئاپۆیزم ناسراوە. تەوەر و ناوەڕۆکی ئەم تیۆرییە نکۆڵیکردنە لە دەوڵەت – نەتەوە، کۆمەڵگەی مەدەنی و چەمکی هاوڵاتیبوونە. ئەجالان ئەم چەمک و دیاردانە بە دەرئەنجامی “مۆدێرنیتەی سەرمایەداری” دەزانێت و پێیوایە چارەسەری ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی، وە تەنانەت هەموو هەڵاواردن و کێشەکانی جیهان، گوزەرە لە مۆدێرنیتەی سەرمایەدارییەوە بۆ “کۆمەڵگە کۆمەڵایەتییەکان” کە لە میللەت و ئایین و نەتەوە و هۆز و گروپە ئەتنیکیە جیاوازەکان پێکهاتوون. مەبەستی ئەجالان لە دیموکراسیی، جۆرێکە لە دیموکراسی مۆزائیک کە لەسەر بنەمای هاوسەنگی و هاوئاهەنگی نێوان ئەم گروپانە دامەزراوە. ئەم بەچونانە بە ئاشکرا پۆستمۆدێرنیستی و لە ڕاستیدا گەڕانەوەیە بۆ کۆمەڵگە پاشایەتییە خێڵەکییەکانی پێش سەرمایەداری. گوزەری ئەجالان لە مۆدێرنیتەی سەرمایەدارییەوە، گوزەر نییە لە سەرمایەدارییەوە، بەڵکو گوزەرە لە مۆدێرنیزمەوە.

کۆمەڵگەی مەدەنی کە بە بەراورد بە کۆمەڵگاکانی سەدەکانی ناوەڕاست بەهەنگاوێکی گەورە بەپێشەوە دادەنرێت، بنەمای مۆدێرنیزمی سەرمایەداری دەستکەوتی شۆڕشە پیشەسازییەکانی ئەوروپا و ئەو پێشکەوتنە فیکری و زانستی و هونەریانەیە کە پێش خۆی لە سەردەمی ڕۆشنگەری و ڕێنێسانسدا هاتەتە ئاراوە.

ئەمڕۆ سەرمایەداری جیهانی لەم دەستکەوتانە پاشەکشەی کردووە و قوتابخانەی پۆستمۆدێرنیزمیش دەرئەنجامی ئەم پاشەکشەیەیە. باوەڕبون بە کۆمەڵگا فرەنەتەوەییەکان و دیموکراسی مۆزائیکی کە خاڵی هاوبەشی فیدراڵیزمی میللی- نەتەوەیی و کۆنفیدرالیزمی جۆری ئاپۆیزمە، زیاتر لە گەڕانەوە بۆ کۆمەڵگا پاشایەتییە خێڵەکییەکانی سەردەمی فیۆداڵی دەچێت تا بەپێشەوە هەنگاونان لە مۆدێرنیتەوە. ئەجالان لە ڕەخنە مۆدێرنیتە تەنانەت بوار بە ئایین دەکاتەوە و بە بنەمای ڕەوشتی دەزانێت کە سەرمایەداری لەناوی بردووە.

ئاپۆیزم لە ئاستێکی فەلسەفیشدا، ناسنامەی هاوبەشی ئینسانی هاوڵاتیان – یان تەنانەت چەمک و پێگەی هاوڵاتیبوون – بەفەرمی ناناسێت و لەبری ئەوە ناسنامەی میللی – نەتەوەیی – ئیتنیکی – ئاینی تاکەکان بە بنەما دادەنێت. لەم ڕوانگەیەوە زۆرتر نزیکە لە لێکدانەوە و فەلسەفەی سیاسی سەردەمی فیۆداڵی، کە بنەماڵە و خێڵ و تائیفە و ئایین و نەژاد بنەمای مامەڵەکردنبون لەگەڵ تاک و

کۆمەڵگادا. فرەکولتوری و ڕێژەگەرایی فەرهەنگی و نکۆڵیکردن لە بەها مرۆییە گشتگیرە جیهانییەکان لایەنێکی دیکەی ئەم تێڕوانینەن، کە لە ڕاستیدا دەرئەنجامی پاشەکشەی سەرمایەداری جیهانییە لە عەلمانیەت و مەدەنیەت و ئایدیای ئازادی و یەکسانی بۆ هەموو تاکەکان، تەنانەت لە هەمان سنور و ئاستدا کە شۆڕشی گەورەی فەڕەنسا و هەموو شۆڕشە بۆرژوازییەکانی دیکەی سەدەی ۱۸ و ۱۹ پەرچەمەکانیانی بەرزکردبۆوە. بە ناسیۆنالیزم لە وڵاتانی پێشنەکەوتوی خۆرهەڵاتیدا، یان بە ناو دەستەواژەکەی سەردەمی جەنگی سارد "وڵاتانی جیهانی سێیەم" ، پۆستمۆدێرنیزم و ڕێژەگەرایی فەرهەنگی و فرە کەلتوری، بەگەڕانەوە بۆ "فەرهەنگی خۆیی و خۆماڵی" لێکدەدرێتەوە، کە شتێکی تر نییە جگە لە فەرهەنگ و نەریتێکی پێش سەرمایەداریی لەوڵاتانی جیهانی سێهەمدا. پیشەسازی، زانست، کولتور، هونەر و سکۆلاریزم وە بە گشتی شارستانیەتی ڕۆژئاوایی – کە لە ڕاستیدا دوا دەستکەوتەکانی شارستانیەت و پێشکەوتنی مرۆڤایەتین – بە ناونیشانی فەرهەنگی ئیمپریالیستی و دەسەڵاتخوازی ڕۆژئاوایی ڕەخنەیان لێدەگیرێت و دەکرێنە دەرەوە، لەبەرامبەریشدا کولتور و فەرهەنگی خۆمانە، بە ئایین و خورافات و هەموو ئەو دواکەوتویانەی سەدەکانی ناوەڕاست، کە هێشتا ڕۆژهەڵات لەگەڵیدا خۆی یەکلانەکردۆتەوە، پیرۆز و تیۆریزە کراوە. لە ئێران دوای کودەتای ۲۸ی مورداد، ئال ئەحمەد نوێنەرایەتی ئەم دیدگایەی دەکرد و ئەمڕۆش ئۆچەلان هەمان پەرچەمی بەرزکردۆتەوە. مۆدێرنیتەیەک کە جێگای ڕەخنەی ئۆچەلانە، لە ڕاستیدا دەربڕینێکی کەمێک تیۆریتر و سیاسیترە لە خۆبەڕۆژئاواییزانە ڕوکەشییەکەی ئال ئەحمەد.

لە ڕوی سیاسییەوە گرنگترین تایبەتمەندی ئاپۆیزم، نکۆڵیکردنە لە دەوڵەت – نەتەوە. تا پێش ڕوخانی یەکێتی سۆڤیەت، هێزە ناسیۆنالیستەکانی کورد لەوانەش خودی ئۆچەلان و پارتەکەی ئەو، باوەڕیان بە مافی چارەنوس هەبوو وە بە تایبەتیش ئەم "چارەنووس"ە یان بە ئۆتۆنۆمی، خۆبەڕێوەبەری، یان سەربەخۆیی لێکدەدایەوە. پێکهێنانی حکومەتێکی خۆجێیی خۆسەر یان وڵات و حکومەتێکی سەربەخۆ لە حکومەتی ناوەندی، تەوەر و بنەمای ئەم ڕێبازە بوو. لە دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ئۆجالان بە پەیڕەوکردنی لە یەک بیرمەندی ئانارشیستی ئەمریکایی بە ناوی "بوکچین"، نەک هەر هەموو پرسی دەوڵەت و دەسەڵاتی سیاسی دەخاتەلاوە، بەڵکو ڕیشەی گرفت و کێشەکانی "گەلی کورد" و هەموو مرۆڤایەتی بە پێکهێنانی دەوڵەتی نەتەوەیی دەزانێت. ئەم تیۆریه ئەم تایبەتمەندییەی " گەلی کورد" که له هیچکاتێکدا و لە هیچ بڕگەیەکی مێژوییدا خوازیاری حکومەت و وڵاتێکی سەربەخۆ نەبووه ، بە جۆرێک له فەزیلەت بەرز دەکاتەوه و

بانگەوازی گەلانی دیکەی ناوچەکە و جیهان دەکات کە دەوڵەتی نەتەوەیی تێپەڕێنن. بەم شێوەیە لە ئاستێکی تیۆری و فەلسەفی سیاسیدا ئامانجی دەسەڵاتی سیاسی و بەشداریکردن لە حکومەت و سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمی و خۆبەڕێوەبەری و تەنانەت فیدراڵیزمی کلاسیکیش وەلا دەخرێت و جێگای خۆی دەدات بە ڕێکخستنی لە خوارەوە بۆ سەرەوەی نەتەوەکان و ئایینەکان و گروپە ئەتنیکییەکان لە کۆمەڵگاکاندا. ئەم جۆرە دەستشۆردنە ئیستراتیژییە لە دەسەڵاتی سیاسی لە ڕووی تاکتیکییەوە هەرجۆرە هەوڵێکی سیاسی و خەبات لە پێناو بەدیهێنانی حکومەتێکی ئەڵتەرناتیف لە بەرامبەر حکومەتی ناوەندیدا دەخاتەلاوە. وازهێنان لە دەوڵەت لە ڕووی تیۆرییەوە، لە پراکتیکدا دەبێتە سازش و لێبوردەیی لەگەڵ ئەو دەوڵەتانەی کە هەن. بەمجۆرە، خەباتی سیاسی دەهێنرێتەخوارەوە بۆ جۆرێک لە فەرهەنگسازی و هەڵمەتی ڕۆشنبیری و ڕۆشنگەری دژ بە هەموو حکومەت و کۆمەڵگاکانی ئێستا کە هەموویان لەسەر بنەمای دەوڵەتی نەتەوەیی پێکهاتوون.

هەڵوێستی ئێستای ئەجالان سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوەی پەکەکە و ئومێدەواربون بە ئەردۆغان و باخچەلی کە گوایە بەرەو بە فەرمیناسینی مافەکانی گەلی کورد هەنگاو دەنێن، دەرئەنجامێکی لۆژیکی ئەو دید و فەلسەفە و ستراتیژییەی سەرەوەیە. دەستشۆردن لە خەباتی چەکداری لە درێژەی نەریتی پێشمەرگایەتی ناسیۆنالیزمی کوردیدا لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا بە تەواوی جێگای تێگەیشتنە، بەڵام ڕاگەیاندنی هەڵوەشاندنەوەی پەکەکە و دڵخۆشی بە"ڕێوشوێنە" ئەرێنییەکانی حکوومەتی ئەردۆغان، تەنیا دەتوانێت دەرئەنجامی بیروباوەڕێک بێت کە یەکەم، واقیعی چینایەتی کۆمەڵگا و ئەو دەوڵەتانەی کە ئێستا هەن نابینێت، و مۆدێرنیزم بەسەرچاوەی هەموو ئازار و هەڵاواردنەکان دەزانێت نەک خودی سەرمایەداری، دووەم، هیچ ئاسۆیەکی سیاسی وە ستراتیژییەکی پراکتیکی و واقیعیانەی نییە و ناتوانێت هەیبێت بە گەیشتن بە یۆتۆپیای ئەو کۆنفیدرالیزمە مۆزائیکییەی کە بانگەشەی بۆ دەکات.

ئینتەرناسیۆنال: بەچوونی ئێوە لەسەر کارکردی یەپەگە لە سوریا و ئەزموونی کۆبانێ چییە؟ ئایا ئەمە دەرئەنجامێکی ئەرێنی ئاپۆیزم نییە؟

حەمید تەقوایی: ئەزموونی کۆبانێ لە ڕووی ڕۆڵگێڕانی ژنان و ڕێکخستنی کۆمەڵگا لەسەر بنەمای کانتۆنەکان ئەزموونێکی ئەرێنییە. داننان بە مافی پەلکەزێڕینەکاندا لایەنێکی تری ئەرێنی و پێشکەوتنخوازانەی ئەزموونی کۆبانێیە. ئەم ئەزموونە ڕەنگ و ڕیشەی لە ناسیۆنالیزمی نەریتی و باوی کوردیدا نییە، بەڵکو دەرئەنجامی ئەو بیرەکانەیە کە ئەجالان خستوونیەتەڕوو. بەڵام پێویستە ئاماژە

بەوە بکرێت کە ئەوەی ئەم ئەزموونەی مومکینکرد، سەرکەوتنی ستراتیژی نکۆڵیکردن لە دەوڵەتی – نەتەوەیی سوریا نەبوو، بەڵکو ئەو بارودۆخە سیاسیە تایبەتەی سوریا بوو. لەژێر فشاری ڕاپەڕینی خەڵکی سوریادا، حکومەتی بەشار ئەسەد ناچاربوو کە هەندێ دەستکەوت بە هێزە چەکدارە کوردییەکان بدات بە مەبەستی شکستپێهێنانی ڕاپەڕینی گشتی لە سەرتاسەری سوریادا. هێزە کوردییە ئاپۆیستەکان سوودیان لەم بارودۆخە وەرگرت و دەستیانگەیشت بەجۆرێک لە ئۆتۆنۆمی لە ناوچە کوردنشینەکانی سوریا. تایبەتمەندییەکی دیکەی ئەم بارودۆخە خەباتی ئەم هێزانە بوو دژ بە داعش بە هاوپشتی و هاوپەیمانی لەگەڵ ئەمریکادا، کە بەخۆی فاکتەرێکی گرنگیتر بوو لە چەسپاندنی دەسەڵاتی یەپەگە لە کۆبانێ.
پێگەی حزبە کوردییەکان لە هەلومەرجی تایبەتی سوریادا دەگمەن بوو کە ناتوانرێت بۆ ناوچەکانی تری کوردستان گشتگیر بکرێت، وە تەنانەت ئەمڕۆ لە خودی سوریاشدا ناتوانرێت چیتر ئەو هەلومەرجە درێژەی پێبدرێت. بۆیە ناکرێ ئەمە بە مۆدێلێکی سەرکەوتوو بۆ بیروباوەڕی گوزەرکردن لە مۆدێرنیتەی سەرمایەداریی هەژمار بکرێت.
ئەمە زیاتر ئاکامی ئەو شێوازە تەقلیدیەی ناسیۆنالیزمی کوردە بۆ سوودوەرگرتن لە قڵشت و جیاوازییە ناوچەییەکانی نێوان دەوڵەتەکان نەک ستراتیژی کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک. بەڕای من تەنانەت ئەگەر حکومەتی بەشار ئەسەدیش لانەبرایە ئەزمونی کۆبانێ نەیدەتوانی بەردەوام بێت. بەبێ یەکلاکردنەوە لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندی و بەگشتی چینی دەسەڵاتدار لە وڵاتێکدا، ناتوانرێت “کۆنفیدڕاڵی دیموکراتیک” لە بەشێک لەو کۆمەڵگایەدا سازمانبدرێت.
ئینتەرناسیۆناڵ: یەکێک لەو باسوخواسانەی کە خراوەتەڕوو، ئەگەری ئەوەیە کە بۆچونەکانی ئەم دواییەی ئۆجالان لە ژێر فشار و تەنانەت ئەشکەنجە و هتەددا دەربڕدراون، وە بەپێی ئەو پڕەنسیبەش کە ناتوانرێت بۆچوونی تاکەکانی ناو زیندان بە پێوەرێکی دروست هەژمار بکرێت. لە لایەکی دیکەشەوە ئەگەری بەندوبەست و دانوستانی پشت پەردە بۆ ئازادکردنی ئۆجالانیش دەهێنرێتە پێشەوە. ئەمەش بەومانایەی کە ئەم بڕیارانە دوای ڕێککەوتنێک لەگەڵ حکومەتی تورکیا بۆ کۆتایی هێنان بە زیندانیکردنی ئۆجالان دەدرێت. ڕات لەسەر ئەم جۆرە شیکاری و لێکدانەوانە چییە؟
حەمید تەقوایی: بەڕاستی ئومێدەوارم کە بەجۆرێک بگەنە ڕێککەوتن بۆ ئازادکردنی ئۆجالان. ئەمە دەتوانێت تاکە دەرئەنجامی ئەرێنی هەڵوێستەکانی ئەم دواییەی ئۆجالان بێت. بێگومان پەکەکە بەو هەڵوێستەی کە ئۆجالان خۆی دەبێت ئازاد بکرێت بۆ ئەوەی لە کۆنگرەی داهاتوی حزبدا سەرکردایەتی هەڵوەشاندنەوە بکات، بە جۆرێک

ئــازادکردنی ئەجــالان دەکــاتە پێشمەرج بۆ ئەوەی کــار لەســەر ڕاسپاردەکانی ئەو بکــات، بەڵــام خــودی ئەجــالان پێشمەرجێکــی لەو شێوەیەی نەخستەتەڕوو.

سەبارەت بە کاریگەریی زیندانیش، پێموایە ئەوەی کە بۆچونەکانی ئەم دوایییەی ئەجالان دەرئەنجامی گوشار و ئەشکەنجەدانی زیندان بێت، نــاتوانرێت جێگــای بــاوەڕ بێــت. ئەجــالان لە ســاڵی 1999 وە لە زیندانــدایە، بۆچــون و تیۆرییەکــانیشی دەرئەنجــامی خوێنــدنەوە و لێکۆڵینەوە و قوڵبــــونەوەیەتی لە زیندانــــدا، نەک دەرئەنجــامی ئەشکەنجە و فشارخستنەسەری. بە بڕوای من نەک فشارەکانی زیندان، بەڵکو پێشهاتەکانی ئەم دوایییەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بە تایبەتی ڕۆڵی دیار و بەرچاوی حکومەتی ئەردۆغان لە ڕوخاندنی بەشار ئەسەد و پێگەی یەکلاکەرەوەی ئەو لەو وەڵاتە، لەلایەکی دیکەشەوە، بانگەشە و مانۆڕەکانی ئەم دوایییەی ئەردۆغان و باخچەلی سەبارەت بە سودەکانی ئاشتی و برایەتی نێوان تورک و کورد، و گۆڕینی دەستور و هتد، زەمینەی گەیشتنی ئاپۆیزمە بەو ئەنجامانەی کە ئەمڕۆ دەیبینین.

ئینتەرناسیۆنال: لە دونیای سیاسەتدا زۆر بۆچون و تیۆری هەن کە بە هۆکاری جیاجیا مەحکومن بە شکست، ڕەنگە خودی تیۆریسنەکانی ئەم بزوتنەوانە ئەم ڕاستییە بزانن، بەڵام هەموو ئەمانە وایان لێناکات دان بەوەدا بنێن و فەرمانی هەڵوەشاندنەوەی بزوتنەوە سیاسییەکانی خۆیان دەربکەن بەبێ ئەوەی ئاماژە بە هیچ ئەڵتەرناتیفێکی دیکە بە خەبات بکەن. بریارەکەی ئەجالان لەم ڕوانگەیەوە چۆن دەکرێت ڕوون بکرێتەوە؟

حەمید تەقوایی: ئەو خاڵەی کە تۆ دەیڵێیت بۆ ئەو حزب و هێزە سیاسیانەی کە ئاسۆ و دیدگایان هەیە، بە تەواوی دروستە. من پێشتر لە یاداشتێکدا ئاماژەم بەوە کردووە کە هێزێکی سیاسی کە ستراتیژێکی واقعیبینانە پەیڕەو دەکات، دەستبەرداربونی لە خەباتی چەکداری، جا بەهەر ئەندازەیەکیش کە هەلومەرج بۆ درێژپێدانی لە ئارادا نەبێت، بەبێ ئەوەی هیچ ئیمتیازێک بەدەستبهێنێت مل نادات. لەم ڕووەوە دەتــوانین بڵێــین هەڵوێســتەکانی ئەم دوایییەی ئەجــالان جۆرێکە لە تەســلیمبون، هەروەک ڕونمکــردەتەوە کە کێشەی لە بیروباوەڕی عەقڵی و خەیاڵی ئەودا داکوتاوە. بەگشتی قوتابخانەی پۆستمۆدێرنیزم کە لە دوای ڕوخانی یەکێتــی ســۆڤیەت ســەریهەڵدا و گەشەیکرد، فرەکولتوری و ڕێژەگەرایی فەرهەنگی کە کارەساتی وەک داعش و تاڵیبان و کۆماری ئیسلامیی لێکەوتەوە، ئەمڕۆ گەیشتووە بە خاڵی کۆتایی خۆی و بۆچونەکانی ئەم دوایییەی ئەجالانیش، لە ئاستێکی بنەڕەتیدا، ڕاگەیاندنی ئەم شکستەیە لە بزوتنەوەی ناسیۆنالیستی کورددا.

٧ی مارسی ٢٠٢٥
لە ڕۆژنامەی ئینتەرناسیۆناڵی ١١١٩ بڵاوکراوەتەوە.
وەرگێڕانی لە فارسییەوە: کاوە عومەر
پێداچونەوە: هیوا ئەحمەد

لیستی موچە یان بڕوانامەی کۆیلایەتیی.. نەوزاد بەندی

بڕوانا کەم لە مێژووی سیستەمە حوکمڕانییەکانی ئەم ئەستێرەیەی لەسەری ئەژین ، شتێک هەبووبێ و ڕاگەیەنرابێ بە ناوی لیستی موچە .. تەنانەت لەسەردەمی ئابڵوقەی ئابوریی و سیستمێکی تێکشکاوی وەک سەدام حسێندا ، شتێکی لەو جۆرەمان نەبینیوە ..
بە ڕاستی جێگای پێکەنین و گریانیشە لە هەمان کاتدا ، کۆمەڵێ کرێکار و وەستا ئیشت بۆ بکەن ، دوای تەواو کردنی ئیشەکەیان بە چەندین ڕۆژ و مانگ ، ئینجا لیستێک وەک مژدە بڵاو بکەیتەوە ، تیایدا فڵان کرێکار ئەمڕۆ موچە وەربگرێ و فڵان کرێکار سبەینێ و فڵان وەستا دوو سبەی ..!
یان کۆڵگەیەکی مریشکت هەبێ ، دوای برسیکردنیان بۆ چەندین ڕۆژ و شەو ، ئینجا لیستێک دابەزێنیت ، تیایدا ئەمڕۆ تەنها مریشکە ئومەهاتەکان بۆیان هەبێ ڕۆژووەکەیان بشکێنن و .. سبەینێ مریشکە شامییەکان و .. دوو سبەی مریشکە سپییەکان ..
جێگای پێکەنینە و له هەمان کاتیشدا جێگای گریان ، کاتێ دابەشکردنی بەری ڕەنج و مافی سەرەتایی فەرمانبەران بکەیت بە دەسکەوت و مژدە و .. لیستێک بە شانازیی و لەسەر لاپەڕەی ڕەنگا و ڕەنگ لە هەموو هۆکارەکانی ڕاگەیاندندا دابەزێنیت و ..بنوسیت :
ئەمڕۆ فڵان وەزارەت ڕۆژووەکانیان بە دیناری چاپی بەغداد بشکێنن و .. ئەوانی تر چاوەڕوان بن تا سبەینێ ، بزانین چ وەزارەتێکی تر بۆی دەردەچێ و بە موچەی دوو مانگ پێش ئێستای شاد ئەبێتەوە ..
ئەم لیستە کۆمەڵێک واتای تەنزئامێز و لە هەمان کاتدا خەمگین ئەگەیەنێت وەکو دەست بەسەرداگرتنی تەواوی نان و ژیان و گوزەرانی میللەتێک و .. پاشان نیشاندانی لیستێک ، بۆ ئەوەی هەمووان بەرەو ڕووت ڕابکەن و دەورت بدەن نەک لە خۆشەویستیدا بەڵکو لە برساندا ،

ڕێک وەک ئەو بەچووە باڵندانەی پێیان دەوترێ خورما خۆرە ، کاتێ بۆ ماوەی ڕۆژێک و زیاتر برسی دەکرێن ، بۆ ئەوەی ناچار بکرێن بێنە سەر دەستی جەلادەکانی و ماڵیی بن و خواردن لەسەر دەست و شانی جەلادەکان بخۆن .. ئەم پێکەوە ژیانە ، ئەم هاوڕێیەتییە ، ئەم ماڵیکردنە ، پێکەوە ژیان و هاوڕێیەتیی و ماڵیکردنەکە ئەوەندە خەمگین و ناشیرینە ، بە بێ سێ و دوو ئەچێتە خانەی تاوان و ئەشکەنجەدانەوە .. ئەچێتە خانەی تێکدانی ڕەوشت و ڕۆتین و خەون و تایبەتمەندیی قوربانییەکانەوە ..

هەروەها ئەم لیستە گاڵتە ئامێزە خەمگینە ، هەوڵدانە بۆ نیشاندانی وەهمی دەسەڵات و فەرمانڕەوایی و کاربەڕێکردن و دەوڵەتداریی ..وەهمەکی هێند ناشیرین ، کە ئەگەر هۆکارە ڕاگەیاندنەکانی جیهان تاقەتیان هەبێ و وەریگێڕنە سەر زمانە جیهانییەکان ، ڕەنگە چەندین درامای تەنز ئامێز و کاریکاتێر و شانۆنامەی گاڵتەجاڕی لەسەر بنوسن ، بۆچی نا ؟ ئەی ئەوە نییە نوخبەی شانۆکارانی ئامریکا ، کۆبوونەوە گاڵتە جاڕە خەمگینەکەی تڕەمپی سەرۆکی ئامریکا و زێلنیسکیی سەرۆکی ئۆکراینیان کردە چەندین کاریکاتێری پێکەنینئامێز و گاڵتەجاڕ و ..حەیای تڕەمپیان برد کە لە کۆشکی سپیدا داوای سوپاس و نەوازش لە میوانەکەی دەکات و لێی توڕە ئەبێ و نانی ناداتێ و بە برسێتیی ئەینێرێتەوە ..

ئەم لیستە دابەزاندنەی موچە ، وەک بڕوانامەیەک وایە بۆ تەواو ڕامکردن و تەواو لەبوونەوەی کۆمەڵگا ، لە هەموو داواکاریی و ماف و بیرکردنەوە و هەڵبژاردەیەک .. بڕوانامەی نانخۆریی میللەت و نانبدەیی دەسەڵاتەکە ، کە هەر کاتێ پێی باش بوو ، هەر کاتێ بۆی لوا ، هەر کاتێ لێی زیاد بوو ، لە ناوەختا لیستەکی ڕەنگاوڕەنگ چاپ دەکات بۆ ئەوەی هەموو میللەت بە هەموو دەنگ و ڕەنگ و بیر و باوەڕەکانەوە ، لە کوچەی برسێتیی و چاوەوانیی ڕایانپەڕێنە و .. لە دەوری خۆی کۆیان بکاتەوە ...لە کەمئەندامەوە هەتا مەلای دوانزه عیلم و چەکدار و پزیشک و ئەندازیار و مامۆستا ..تێکڕا بە تامەزرۆییەوە لیستە ڕەنگاوڕەنگەکە تاوتو بکەن و بە ووردیی بۆ ناوی خۆیان بگەڕێن ، ئاخۆ چ ڕۆژێکە .. جێی داخ و لە هەمان کاتدا جێی پێکەنینە کە لیستی موچە لە گەورەترین شاکاری ئەدەبیی و هونەریی و زانستیی ، لایک و کۆمێنت و بینینی زیاترە .. ژمارەی پێوانەیی چاوەکان لە دەوری خۆی کۆ دەکاتەوە و .. ئەبێتە ترێندی پێگەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان .. ئەبێتە بەنرخترین مژدە لە تۆڕی قایبەری فەرمانگاکاندا و .. بە هۆیەوە ئەوانەی لێک عاجز بوون ، ئاشت ئەبنەوە و .. هاوسەرەکان وەک دیاری پێشکەش بە یەکتری ئەکەن لە ماسنجەرەکانیاندا .. بۆ سبەینێ سوپایەک لە مرۆقی تامەزرۆ ،

پەلاماری بانک و فەرمانگەکان ئەدەن و ..شەقامی بەردەم بانکەکان بە ئوتومبیل دادەخرێن و پۆلیس بە پاڵ و بە کێبڵ و بە فیکە ڕیزیان ئەکەن ، بۆ ئەوەی بە مافی مانگی ڕابوردوو شاد ببنەوە .. لەو حەشامات و شولوغی و قەرەباڵغیی و ئاپۆڕە و شان شانێیەدا ، چەندین بەساڵاچوو گیانی پاکیان لە دەست دەدەن ..چەندینیان توشی شەڕ ئەبن ..چەندینیان پێش ئەوەی بەو مافە ڕەنگا و ڕەنگە بگەن ، ڕەوانەی هۆڵەکانی بوژانەوەی دڵ ئەکرێن ..

لەم ڕۆژە مێژووییە وەهمیانەدا ، کە تیایدا فەرمانبەران بە مافی مانگێک لە مانگەکانیان شاد ئەبنەوە ، کە زۆرێکیان نازانن هی چ مانگێکە ، بەڵام دڵنیان لەوەی پارەیەک هاتووە ، ڕاستە و خەو نییە و دابەش دەکرێت و .. لیستەکەیش پشتڕاستی کردۆتەوە و .. وەک دەڵێن ئەمجارەیش دەستیان لێ گیر بووە ، ئا لەو کاتە مێژووییە وەهمییەدا ، تاکە کەس کە بێدەنگە و مێش میوانی نییە ، دەسەڵاتە ، وەک ڕاهێنەری سێرک وایە لە گۆشەیەکی نادیاردا لێی دانیشتووە و خۆی مەڵاس داوە و تەماشای نمایشی ڕامبوونی ڕەعیەتەکەی ئەکات ، چونکە دڵنیایە فیلەکان بە جوانترین شێوە بە گۆڕەپانەکەدا ئەسوڕێنەوە و ئەچنە سەر تەختەکان و وەک پەیکەر ڕادەوەستن .. شێرەکان بە ڕێک و پێکیی وەک شێری باغه ، لە دوای یەکەوە ئەڕۆن و خۆیان بەناو ئەڵقە ئاگرینەکاندا هەڵدەدەن ..

ئەوەی ج□گ□ای گا□ت□ج□اری و گریانیشە لە هەمان کاتدا ، لەو ئاپۆڕەیەدا پڕۆفیسۆری سیاسەت و مێژوو و فەلسەفە ، لەگەڵ کرێکاری کارەبا و میراودا هیچ جیاوازییەکیان نییە ..ڕائید و نەقیب و ڕائید و موقەدەم و عەقید و عەمید و لیوا وەکو بلیت بڕ و شۆفێری ئەمبوڵانس و چێشتلێنەر ، هەمان هێرش بۆ بەردەم ژمێریارەکان ئەکەن .. ڕۆژنامەنوسی ئازاد و حیزبیی و شاعیر و ڕۆمانوس وەک خانەنشین وبندیوار و پاسەوان و حیمایە ، هەمان هەناسەسواریی و خێرایی و هەمان ژماردن و گەڕان بۆ پارەی دوو ڕەقەم و ساختە و گوێبڕاو ..هەمان تینوێتیی کۆیان ئەکاتەوە ، ڕێک وەک چۆن لە گۆڕەپانی سێرکدا ، فیل و شێر و کەروێشک ، هەمان گوێڕایەڵیی و هەمان نمایش پێشکەش ئەکەن ..

ئەم دۆخە خەمگینە ، گۆڕینی ناوەرۆکی مرۆڤەکانە بۆ یەک ناوەرۆک .. بۆ یەک بەرنامە ..بۆ یەک ئاڕاستە و .. یەک ئامانج ، کە بریتییە لە دەستخستنی هەندێ پارەی چاپ .. هەندێ مافی خوراوی مانگەکانی پێشوو ..

خشتەی دابەشکردنی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان بە پێی وەزارەتەکان بۆ مانگی/ ٢ / ٢٠٢٥		
وەزارەتەکان	بەرواری دابەشکردن	رۆژەکان
خانەنشینی شارستانی	١٣/٣/٢٠٢٥	پێنج شەممە
خاوەن پێداویستی تایبەت		
زیندانە سیاسیەکان + بەرکەوتوانی کیمیا باران		
کەس و کاری شەهیدان و ئەنفالکراوان	١٦/٣/٢٠٢٥	یەک شەممە
خانەنشینی پێشمەرگە		
کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان	١٧/٣/٢٠٢٥	دوو شەممە
پەروەردە		
دارایی و ئابووری		
دەستەی دەستپاکی		
دەستەی وەبەرهێنان		
دەستەی ژینگە		
دەزگای مین		
ناوچەکانی دەرەوەی هەرێم		
کۆمسیۆنی باڵای هەڵبژاردن		
دیوانی چاودێری دارایی		
مافی مرۆڤ		
ئاوەدانکردنەوە و نیشتەجێ کردن		
تەندروستی		
ناوخۆ		
داد		
ئەنجومەنی دادوەری		
پلان دانان		
بازرگانی و پیشەسازی		
سامانە سروشتیەکان		
گواستنەوە و گەیاندن		
کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو		
شارەوانی و گەشتوگوزار		
کار و کاروباری کۆمەڵایەتی	١٨/٣/٢٠٢٥	سێ شەممە
رۆشنبیری و لاوان		
کارەبا		
ئەوقاف و کاروباری ئاینی		
خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی		
سەرۆکایەتی پەرلەمان		
سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران		
سەرۆکایەتی هەرێم		
پێشمەرگە (دیوان , لیواکان)		
یەکەی ٧٠ و ٨٠		
ب . پۆلیسی دام و دەزگا ئەمنیەکان		
ئەنجومەنی ئاسایش و دەزگای ئاسایش		
هێزی زێرەڤانی و فەرماندەی بەرگری فریاکەوتن		

راگەیاندنی وەزارەتی دارایی و ئابووری

کت□ب\ گوناح و ئیمان.. سمک□ مح□م□د

ناوی کت□ب: گوناح و ئیمان
با ب□ت: تو□ژین□و□ ل□بار□ی گرووپ□ ئیتنیی□کانی کوردستان
نووس□ر: سمک□ مح□م□د

ب□ خو□ندن□و□ی ئ□م کت□ب□ کلیکی ئ□ر□ بک□ن..

SimkoMuhamad_GwnahDownload

نیگەران مەبن ، ئەوان باشتر ڕەوشەکە هەڵدەسەنگێنن. گۆران هەڵ□ بجەیی

ل□ پاش بڵاوبوونەوەی هەواڵی واژۆکردنی ڕێکەوتنامەی نێوان جەنەراڵ مەزڵوم عەبدی ،فەرماندەی هێزەکانی سوریای دیموکرات و ئەحمەد شەرع،سەرۆکی کاتی سوریا ،سەدەها بۆچوون و شرۆڤە سۆشیال میدیای تەنی.

من لێرەدا تەنها تیشک دەخەمەسەر لایەنی کوردی کە پانتاییەکی زۆری لە سۆشیال میدیا داگیرکرد ، بەتایبەتی فەیسبووک.

دەمێک □وداوێک گۆڕانکاریەک کارەساتێک لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی نەتەوەیەکدا دێتە ئارەوە و وێنەیەکی تەواو نوێ خۆی نیشان دەدات، ئەو دەمە ئاساییە لەبارەیەوە بیروراو بۆچوونی جیاواز و هەڵوێستی هەمەجۆر گوزارشت لەخۆیان بکەن.

سەبارەت بەو ڕێکەوتنە سێ جۆر هەڵوێست ودەربڕینم بەدی کرد ک□ ئەما نەن:

جۆری یەکەم زۆر نەرێنی و تاڕادەیەکیش ڕەشبینیان پێوە دیارە ،بەداخەوە بڕێکیان لە قاڵبی سوکایەتیدا و بە ئاشبەتاڵ شوبهاندویانە، کە ئەمەش دەلالەت لەکوورتبینی دەکات لە خوێندنەوەی ڕەوشی ڕۆژئاوادا.

بەدڵنیاییەوە لەم گرووپەدا کەسانی خەمخۆرو لایەنگری ئەو ئەزموونەی □□ژئاوا هەن ،وەڵێ پێچەوانەکەیشی هەن کەهیوادارم کەمینەبن.

جۆری دووەم زیاتر نیگەرانی پێوەدیارە کە هەڵقوڵاوی دڵسۆزی و پەرۆشیانە بۆ ئەو ئەزموونە سەرکەوتووە و ناخوازن لەنێو بچێت ،بەڵام پێدەچێت ڕووکەشیانە شرۆڤەیان بۆ ڕێکەوتنەکە کردبێت و حسابیان بۆ ئەوبەنداو□ ن□کردبێت کە ئاشکرانەکراون ،کەئەمەش لەزۆرێک لەڕێکەوتنەکاندا هەن .

جۆری سێیەم ئەوانەن کە جیاواز لەدووگروپەکە خوێندنەوەیەکی واقیعیانەو ژیرانەیان بۆ ڕێکەوتنە کە کردوەو پێشوازی لێدەکەن.

هەوڵدەدەم لێرەدا بۆچوونی خۆم سەبارەت بەو ڕێکەوتنە دەرب□ب□م کە هەردوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنی لەخۆ دەگرێت .

لایەنە ئەرێنیەکان:

1. یەکەمجارە لە مێژووی دەوڵەتی سوریادا لە بەڵگەنامەیەکی

فەرمیی دەوڵەتدا دان بەبوونی کوردا دەنرێت.کە پێویستە پاشان لەدەستووردا جێگیربکرێت.

2. ئەم دانپیانانە دەروازەیەکە بۆ مامەڵەی و پەیوەندی راستەوخۆی وڵاتان لەگەڵ هەسەدە و هیزە سیایەکانی ڕۆژئاوا.
3. گەڕانەوەی ئاوارەکوردەکانی عەفرین ،سەری کانی،گرەسپپی و شوێنەکانی دیکە .
4. هێزی چەکداریی [هەسەدە] هەرگیز هەڵناوەشێتەوە ، بەڵکو یەکدەخرێت و ناوەکی دیکەی پێدەدرێت ،یەکخستن جیاوازە لەگەڵ هەڵوەشاندنەوە.
5. ڕۆوشی کەمپەکانی هۆل و ڕۆژ لەژێرکۆنتررۆڵی خۆیاندا دەمێنێتەوە، بەسەرچاوە ئابوریەکانیشەوە.
6. ئەم ڕێکەوتنە هەگیز لە بەژەوەندی تورکیادا نیەو تورکیا گۆشەگیر دەکرێت،واتە ئەمە لێدانێکە لە پێگەی تورکیا ، چونکە هەوڵ و ئامانجی تورکیا نەمانی ئەوکیانەبوو ، بەڵام ئێستا نەک هەرمایەوە بەڵکە شەرعیەتیشی وەرگرت . ئەم هەڵوەستەی تورکیا لەوەدا دەرکەوت کە درەنگ ڕای خۆیان دەربڕی کە بەهیچ جۆرێک پیرۆزبایی تێدا نیە،هاوکات ڕایانگەیاند کە هەڕەشەکانیان بەسەر ڕۆژئاوا بەردەوام دەبێت.

7.دەرکەوت کە ئەمەریکا ڕۆڵی هەبووە لەم ڕێکەوتنەدا ئەمەش بەخۆی جۆرێک لە هێز ومتمانە دەبەخشێتە ڕێکەوتنەکە.
8.ڕاگرتنی شەڕ لە هەموو بەرەکانی جەنگدا بەتایبەت لە بەنداوی تشرین، گەر ئەم خاڵە سەربگرێت ئەوە دەسکەوتێکی مەزن دەبێت بۆ هەسەدە.
9.زۆرێک لە ڕێکەوتنەکان دەسیەیەک یا چەند خاڵێکی هاوپێچی ئاشکرانەکراوی لەگەڵدایە کە پاشان لیژنە تایبەتمەندیەکان کار بۆ جێبەجێکردنیان دەکەن. کەواتە ئەم ڕێکەوتنە تەنها بریتی نیە لەو خاڵە ئاشکرایانە.
10.ئەم ڕێکەوتنە پێگەی کورد لە جیهاندا بەهێز دەکات، بەتایبەت لەڕۆژهەڵاتی نێوین.

خاڵە نەرینیەکان :

1. هیچ ڕێکەوتنێک نیە کە هەردوولا چیان بوێت پێی بگەن، بەڵکو بۆ سەرکەوتنی ڕێککەوتنەکە پێویستە هەردوولا تەنازولات بۆ یەکتری بکەن.کەواتە بەدووری نازانم هەسەدەش لەهەندێک داواکاری خۆی

تە نازول بکات.

2. لە دیرۆکی دانوستانەکاندا ڕوویداوە کە هەندێکیان شکستی هێناوە ئەویش بەهۆی پاشگەزبوونەوەی لایەنێک لەلایەنەکان.لەم حاڵەتەدا گەر پاشگەزبوونەوە ڕوویدات بەبۆچوونی من لە تەرەفی دەسەڵاتی دیمەشقەوە دەبێت.

3. لە دیرۆکی حکومەتانی سوریادا هەر حیزبێک دەسەڵاتداربووبێت دژی گەلی کورد بووە و لە مافی هاوڵاتیبوون بێبەشی کردون، بەتایبەت حیزبە نەتەوەییەکان بەنمونەی حیزبی بەعس ، بەڵام حیزب و لایەنە ئاینییەکانیش بەدەرنەبوون لە دژایەتی کوردی سوریا ، بەڕای من هیچ جیاوازییەکیان لەگەڵ بەعسدا نەبووە و دوژمنایەتی خۆیان بە ڕاشکاوانەو ئاشکرا دەربڕیوە ، بەتایبەتی ئیخوانەکان،جا ئەمانەی ئێستاش کە درێژکراوەی قاعیدە و جەبهەی نووصرەن ، هەمان هەڵوێستی دوژمنکارانەیان بەرامبەر بەکورد بەگشتیی هەبووە ، گەر گۆڕانکاری بەسەر سیاسەت و هەڵوێستیاندا نەیەت ئەوە ئاستەنگ بۆ ئەم ڕێککەوتنە دێتە پێش و دەردەکەوێت کە بەهۆی نالەباری ڕەوشەکە ئەو دژایەتیان خەفەکردوە .

4. گەر هەر ڕێککەوتنێک ڕەنگدانەوەی قەناعەتی تەواو نەبێت و وەک پێداویستییەکی چارەسەری هەمیشەیی سەیرنەکرێت، ئەوە هەر دەرفەتێکی گونجاو بێتە ئاراوە ئەودەمە بە پاشگەزبوونەوە بەئاسانی پاساو دەدۆرێتەوە ،کەواتە گرنگە ئەم ڕێککەوتنە وەک ستراتیج سەیربکرێت نەک وەک تاکتیک.

5. لە ئێستادا ئەحمەد شەرع لەژێر کۆنترۆڵ و کاریگەری ئەردۆغاندایە،جا بەدووری نازانم ئەردۆغان کار بۆ تێکدانی ئەم ڕێککەوتنە بکات، چونکە بەهیچ جۆرێک لەبەرژەوەندی تورکیادا نیە.

لەکۆتاییدا گەرەکمە بێژم ئەوەی هەردەم دڵخۆشی کردووم ئەوەیە کە کوردانی دەسەڵاتدارانی ڕۆژئاوا لە کوردانی هیچ پارچەیەکی دیکەی کوردستان ناچن ، بەتایبەت دەسەڵاتدارانی باشوور. ئەوان بۆ بەرژەوەندی و لە پێناوی خەڵکدا حکومڕانی دەکەن نەک بۆ بەرژەوەندی خۆیان .مەسەلەی ئاشبەتاڵی لەفەرهەنگیاندا نیە، پاشەکشەو چۆکدادان بە دوژمن لەکەلتوریاندانیە.

گەر ئەم ڕێککەوتنە سەری گرت ئەوە بەهەردوولا بەسوودە و ڕۆژئاوا پێدەنێتە قۆناغێکی نوێوە،خۆگەر شکستی هێنا کە ئومێدەوارم ئەوە ڕوونەدات ئەوە ئەوان بەچەک و هێزو توانای خۆیانەوە لەجێی خۆیانن و درێژە بە خەبات دەدەن، لە

خزمەت و پێشخستن و ئاوەدانیدا بەدەوام دەبن. ئەوان ئەزموونێکیان دامەزراندوو□ کە پایەکانی ڕۆچووەو بەهیچ هەڵناکەنرێت، هاوکات □□زی جیهانیان بۆخۆیان ڕاکێشاوە .
هەسەدەو هێزە سیاسیەکانی ڕۆژئاوا توانیان لەماوەی چەند ساڵێکدا موعجیزە درووست بکەن کە لە باشوور بە سێدەیە زیاتر نەیانتوانیوە کارێکی وابکەن هاووڵاتیان ئاسودەو ڕازی بکەن.
کەواتا با گومانمان لەدڵسۆزیان نەبێت متمانەیان پێبکەین، با ڕێگەبدەین خۆیان چۆن دەخوازن ل□ بەرژەوەندی خۆیان بڕیاربدەن ،چونکە ئەوان لەدۆخەکەدا دەژین و باشتر شارەزان.
تاوانبارکردنیان بە ئاشبەتاڵ هەرگیز لەجێی خۆیدا نیە و ناهەقیە .
هاوکات بانیگەرانیەکانمان پشتبەستووبێت بەخوێندنەوەیەکی درووست و واقیعی بۆ بارودۆخی ڕۆژئاوا و سوریا بەگشتی و وڵاتانی دوروبەر.
بالەحکومداندا پەلەنەکەین و چاوەڕێ بکەین بزانینن ئایندە چی پێیە ، بەشبەحاڵی خۆم تەنها هێندەم لەدەست دێت کەهیوای سەرکەوتن و سەرفرازیان بۆبخوازم.

گۆران هەڵەبجەیی

ئەی کیشوەرە وون بووەکەم..
کاوەی خەسرەوکاوانی

ئێستا تۆ لە کیشوەرێکی وون بوو دەچی
منیش بۆم□ تە کۆلۆمپس و
بۆدۆزینەوەی تۆ شێتم…
من لەحا تەم بەخشند□ تر
ئەو ماڵی دا، من بەرۆح و ژین لە رێتم…
کوانێ ناڵی بۆحەبیبەی هێند وێڵ بووە
ئەوە نیە جارێکی تر تۆخۆت کردووە بەزین و
عیشقت ناوی ناوم بەمەم…
ئەوە نیە دێوانەتر لە دێوانەم

زۆربێ ئۆقرە ترم بۆ شەم…
ئەی کیشوەرە وون بووەکەم
ئەگەرهاتوو بتدۆزمەوە چی شاینتەو
کام ووشە بکەمە ناوت…؟
چی بکەمەقوربانی تۆو
چی سەرببڕم لەژێرپێ ی تیشکی دووچاوت…؟
ئەگەرهاتووماندو و شەکەت گەڕایتەوە ئەم هەوارە
دەرگای دڵم کراوەیە…
تۆئاواز و ئەو گورانی یە نەوتراوەی
خۆشەویستیت ووشەکانی ناسکترین هۆنراوەیە…
28/3/2010
kawa_kiwiny@yahoo.co.uk

هـــــاوکێشەی جەلاد و کۆیلە..
نەوزاد بەندی

یەکێـک لە کارەساتـە گەورەکـان ، ئەوەیە دڵســۆز و خەمخۆر و بیریارەکانت له بیر بچێ و پشتگوێیان بخەیت ، بەڵام بەردەوام چەپڵە و بەڵێ بۆ جەلاد و خائینەکـان بکەیـت و ..وێنەکانیـان گەوره بکەیت و سوێند بەسەریان بخۆیت..
کاتی خۆی یەکێک لە بیریارەکانی حیزبی کۆمۆنیستی چین ، کتێبێکی چاپکرد بە ناوی : دۆستمان کێن و دوژمنمان کێن ..
ئەم کتێبە بەرچـاو ڕوونـی دا بە گەلانـی چیـن هەتـا دۆســت و دوژمنەکانیـان لێک جیـا بکەنەوە ، ڕێـز لە دۆستـەکانیان بگـرن و نەفرەتیش بۆ دوژمنەکانیان .
لای خۆمان کار گەیشتۆتە ئەوەی جەلادەکانمان بە دەمی خۆیان ئەڵێن : ئێمە زوڵممان لە میللەتەکەمان کرد و ڕۆڵەکانیانمان به کوشت دا و سامانی ووڵاتەکەمان دزی بۆ خۆمان و ماڵ و مناڵمان !!
لەگەڵ ئەوەیشدا هێشتا جەلادەکان لەناو دڵ و دەروون و بیرەوەریی زۆرینەدا دانـراون ، لە هەمـان کاتـدا خەمخۆر و دڵســۆزەکانمان پشتگـوێخراون و لە یـادبراونەتەوە و لە ژێـر پێڵاوەکانـدا پلیشێنراونەتەوە و هەزاران جنێو و ناو وناتۆرەیان دواخراوە ..

ئەم دەخە هیچ پێناسێکی لە فەرهەنگی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا نییە .. کاتە کابرایەکی هەژار و بەشخوراو و بێ هیوا و بێ داهاتوو ، کە ژیانی یەکپارچە وێرانکراوە ،لە بەرچاویدا کۆمەڵێ جەلاد ئەبینێ، داهات و داهاتووی میللەتەکیان دزیوە و .. ملیارەها دۆلاری میللەتەکەیان بە ڕابواردنی خۆیان و کچە مۆدێل و کۆشک و باڵەخانە و گۆشت و گوزاری خۆیان و خێزانەکانیان خەرج دەکەن ، کەچی هێشتا ئەو کابرا هەژارە ، وەک شاسوار و فریاد ڕەس و پیاوی یەکەم تەماشای ئەو ئەژدیهایانە ئەکات و تەماشای چالاکییەکانیان ئەکات و.. بە جل و بەرگ و سەعاتە گرانبەهاکانی مەچەکیان سەرسامە و.. بە ئەزێوە بە کۆشک و تاوەر و ملیارەها دۆلار و دەستە لەشفرۆشەکانیان ئەڕوانێ و .. سەرسامە بە مایباخ و جی کڵاس و فڕۆکە تایبەتە گرانبەهاکانیان ..ووتە شۆق و شێتەکانیان ، بە بەهاوە گوێ لێئەگرێ و ئەنرخێنێ .. لە بەرامبەردا هیچ بەهایەک بە ووتە و هەڵوێست و قوربانیدان و زیندانکردن و شەهید کردنی کەسانی دڵسۆزی میللەتەکەی دانانێ ..به پێچەوانەوە هەوڵی سووککردن و بوغزاندان و جنێوپێدان و به درێختستنەوەیان دەدا ، لە باشترین حاڵەتیدا بێزاریی خۆی بەرامبەریان دەردەبڕێ گوایا ئەم ڕاپۆرت و دەسیانە ئەوەندە باسکراون ، مەشکیان چووە و ناهێڵن ئەو خەڵکە بە دەردی خۆیانەوە دانیشن ، دواجار تاوانی سیخوڕیی و کلکگرێدانی ژێر بە ژێریان دوا دەخەن ..

ئەم حاڵەتە به ڕاستی ترسناکە .. ئەمانخاتە بەردەم دوو لێکدانەوە کە هەردووکیان جێگای نائومێد بوونن ..لێکدانەوەی یەکەم : ئەم میللەتە بە جۆرێک بێهیوا کراوە ، لەسەر بێهیوایی ئاڵودە بووە و ..حەزی لە خۆشگوزەرانیی و داهاتووی پرشنگدار و خۆشگوزەرانیی نەماوە ، وەک ئەوانەی لێهاتووە کەساڵەها له ئەشکەوت و تاریکیدا بوون ، بە جۆرێ بوون بە دوژمنی ڕوناکیی و تیشکی خۆر ، چونکە ئەو ڕۆشناییانە ئازاری چاوەکانیان ئەدەن ، بەو جۆرە ئەگەر ڕوناکییش بێتە ناو ئەشکەوتەکانیانەوە ، به نەفرەتی ئەکەن و بەردەبارانی ئەکەن و ئەیشکێنن و ئەیکوژێننەوە ، وەک ووتراوە ئەگەر ئازادی وەک باران ببارێ ، کۆیلەکان چەترەکانیان هەڵدەدەن ..واتا ئەم بوونەوەرە بووە بە بوونەوەرێکی دژ بە خۆی ، هیچ خۆشی و ئاسودەیی وخۆشگوزارانییەکی بە خۆی ناوێت ، بە پێچەوانەوە هەموو خۆشی و ئاسوودەیی و دەوڵەمەندیی و ئازادییەکی بۆ جەلادەکانی ئەوێت و پێی وایه ئەمە دابەشکردنێکی خواییه و ناکرێ دژ بە خوا ڕاوەستین ، واتا ئەم دوو بوونەوەرە ، کۆیلە و جەلاد ، یەکێکیان بە هەژاریی و ئەشکەنجەدان ئەژی و نەشونما ئەکات ، ئەوەی تریان بە مافیاگەریی و ملیارەها دۆلاری دزراو و شەڕ و ئازاردانی کۆیلەکان ، ئەژی و ..

ناکرێ هیچ کامیان لە ژیان و مانەوە بێبەش بکرێن .. ئەگینا هەر هەمان کۆیلە کە دڵخۆشە بە دزینی داهات و داهاتووی خۆی و هاوڕێکانی لەلایەن جەلادەکانەوە ، ئەگەر فلسێکی لای هاوڕێ کۆیلەکەی بێ ، لێی بێدەنگ نابێ و ئەیکا بە شەڕ و ئامادەیە خوێنی خۆی بکاتە کاسەوە لە پێناوی گێڕانەوە و دەستخستنەوەی ئەو تاقە فلسەدا .

هەرچی لێکدانەوەی دووەمی ئەم دۆخە ترازیدییە ترسناکەیە ، ئەوەیە میللەتی بێدەنگیش هەر جەلادە ، بەڵام بار و دۆخی کاری جەلادیی و دەسەڵاتداریی بۆ نەڕەخساوە ، هەر بۆیە ئەو دزی و تا□□انیی و ئەشکەنجەدانەی جەلادەکانی پێ ئاسایی و یاساییە و .. لە هەوڵی یەکبینەدایه بۆ ئەوەی بە پ□ی□ژ□ خو□ناوی□□کانی ئەو جەلادانەدا هەڵبزنێ و بگاتە جێگایەک یان بگاتە پۆستێکی جەلادیی کە بتوانێ ئەویش تاڵان و بڕۆ وئەشکەنجەدان پیادە بکات ..

بە ڕای من ئەم لێکدانەوەیەی دووەم تا ڕادەیەک نیشانە پێکە ، چونکە هەندێ کەسمان بینیوە هەزاران دروشم و پەیامیی دڵسۆزیی و نیشتمانپەروەریی ومرۆڤایەتیی و نەتەوایەتیی و ئاینیی بەرز کردۆتەوە ، بەڵام کاتێ دەمی لە پۆستێک گیر بووە و گەیشتۆتە ئاستیی جەلادەکان ، هەموو ئەو شتانەی لە یاد چووە و .. دەمی ژەندۆتە ماڵ و خوێنی میللەتەوە و ..بووە بە جەلادێکی نوێ لە خەرمانسەرای جەلادەکاندا .

نەوزاد بەندی